

**КЊИЖЕВНЕ
НОВИНЕ**

ГОД. I. БР. 35 * БЕОГРАД, ЧЕТВРТАК 9 СЕПТЕМБАР 1954

ЛИСТ ИЗЛАЗИ ЧЕТВРТОМ * ЦЕНА 20 ДИН.

МАРИЈАН МАТКОВИЋ

Домобрански сатник Алојз Хорват

Одломак из II дијела драме „На крају пута“, коју ће ове сезоне, у режији др Бранка Гавела, извести Загребачко драмско позориште.

Типични салон богате ладањске куће, заправо већ полудворца из почетка деветнаестог стољећа. Свијетло са мустера, свијетло из стајањих лампа. Простор крчат стилским покућством и премда простран, дјелује топло, интимно. Ловачке трофеје по зидовима, покрњеле слике у позаљеним оквирима, изрезбарена врата, клавир, неколико столица, неколико дубоких наслоњача, диван, параван, један овећи стол, ками на њему велики старински сат — а све у жућкастом свијетљењу и све пуно баршуна, свиле и паша. Као да је вријеме у том простору стало и сада ће ући шпан и рећи „пресвело госпону“ да кочија чека. Но ипак, рат се уселио и у тај простор. На дну салона, у ливеом куту, тик једних споредних врата, прост дрвен стол, двије столице и уза зид нека клупа, очито овамо пренесена из микровачког парка. Изнад ње вис војничка кабаница, а на столу налази се пољски телефон и домобранска официрска капа. То је „канцеларија“ команданта Мирковића, сатника Алојза Хорвата. Но та се његова импровизирана канцеларија губи у том великом простору, као и заштитне вреће пред дугом, плаширим засторицама застргнута прозорима. Над предњим ноздром, као и над три степенице повишеним дијелом салона тешке смеђе греде старинског стропца. Врата десно у позадини и за камина воде на стубиште.

Чини се, салон је празан. Можда неко и сједи у оном дубоком наслоњачу сучелице камину, и двије штаке које су наслоњене на висок наслон имају свог власника, кога је пред сваким погледом прозутао мекани дубоки фотел? Тишина. Тад у своју „канцеларију“ улази сатник АЛОЈЗ ХОРВАТ. Одмах се распасује и сједа за свој стол. Огроман, здепаст, са брчетинама, Алојз је Хорват типичан потомак оних хрватских тужних историјских војничких, који су вјековима крварили по свим разбојиштима, увијек у туђим униформама, под туђим заставама и за стране интересе. Потомак Гашићара Алаића, сигетског јунака и стубичког крвника, потомак дуге поворке оних „хрватских вјерних“ војника бечашког двора, пандура наших маријатерезијанских, гренадира Наполеонове Велике армаде — сатник Алојз Хорват је крварео као недоучени кадет на Галицијској и Талијанској fronti и првом свијетском покољу, да у другом, најприје као капетан II класе краљевске југослаvensке војске, тужни са шаком својих војника, забаикадиран у једној кући на цести Варождин—Загреб, озбиљан отпор немачким моторизованим тринама у априлским данима године Тисућ—деветстотетридесетпрве. Послије кратког заробљеништва, он полаже по трећи пут заклетву и бива даље ношен вихором рата и своје „часничке“ части по разбојиштима јужне Украјине. Посљедње двије године рата, пошто је био два пут рањен пред Стаљинградом, сатник Хорват постаје командант Мирковића, у којој је околини, на црти свог војничког морала и дисциплине повјешао и постигао толик број потомака Матије Гупца, да је стварино, до неба вапијућа, неправ-

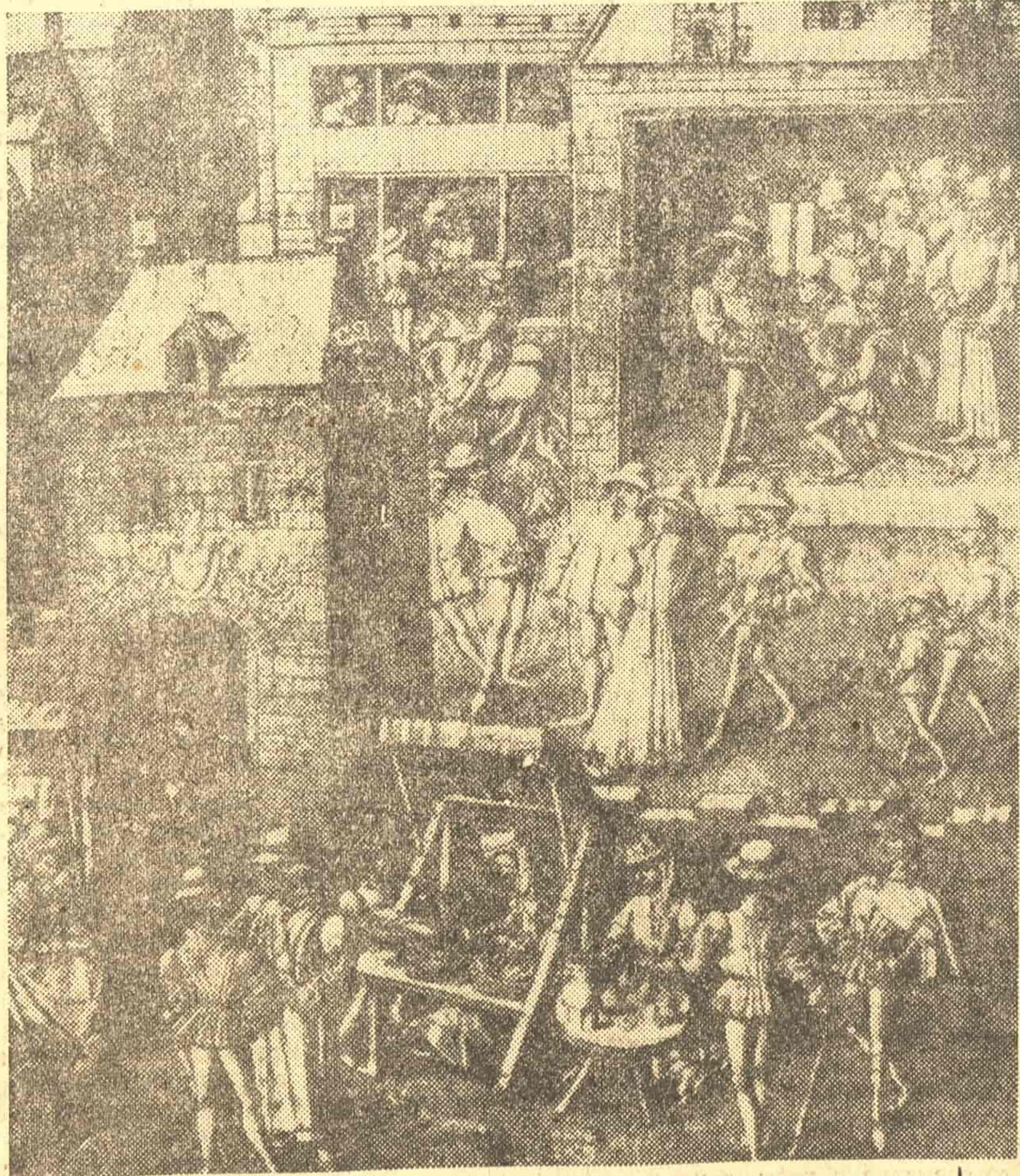
да, што још није добио тако жељено очекивани војнички чин.

ХОРВАТ:

(Врти ручику телефона, телефонира): Хало! Хало! Сатник Хорват! Хало! Поручника Иванчића! Хало! Хало! (Слуша бијесно слушалицу): Тако, сада смо комплетно у мишловци! И телефон више не ради! Ђаво нека све носи! И то се зове рат! А да ли се без пољског телефона може ратовати? Врага се може! То је као казалишна представа у мраку! Да ли се може играти казалишна представа у мраку, што? — Не може! А ја сам без телефона — у мраку! Ја немам више никакве везе с вањским бункерима, ни с ким немам везе! А морам командирати, морам... (Из ладнице је извадио чутурицу и пије): Ух, што је љута! Проклетство! Траварица! Ђаво је одио! Кад телефони у рату не раде и кад часници пију траварицу, онда нека све ђаво однесе! То вам ја кажем! Матер им њихову, камо су нас затјерали? У мишју рупу! А све, као без неке нарочите стратегије. Обични, пишиви, цивили! Чуо сам, да је онај Врлек неки голобради шлосер! Шлосер па да мене учи! (Поповно гучи): А чини се, да све те војничке школе вриједи једно говно! Јер како би иначе један шлосер могао да буде командант?! Уосталом, видио сам ја то код Стаљинграда! Обичан дрек! Прережу ти телефон и дају ти траварицу. У мраку си — и лочи! И штакора ти дају! Ждери! Све то не вриједи ни пишива боба! А на крају неко тана залута и пиф, ти се преокренеш као корњача на леђа и буљиш у небо!

(Наставак на шестој страни)

ФРАНСОА ВИЈОН

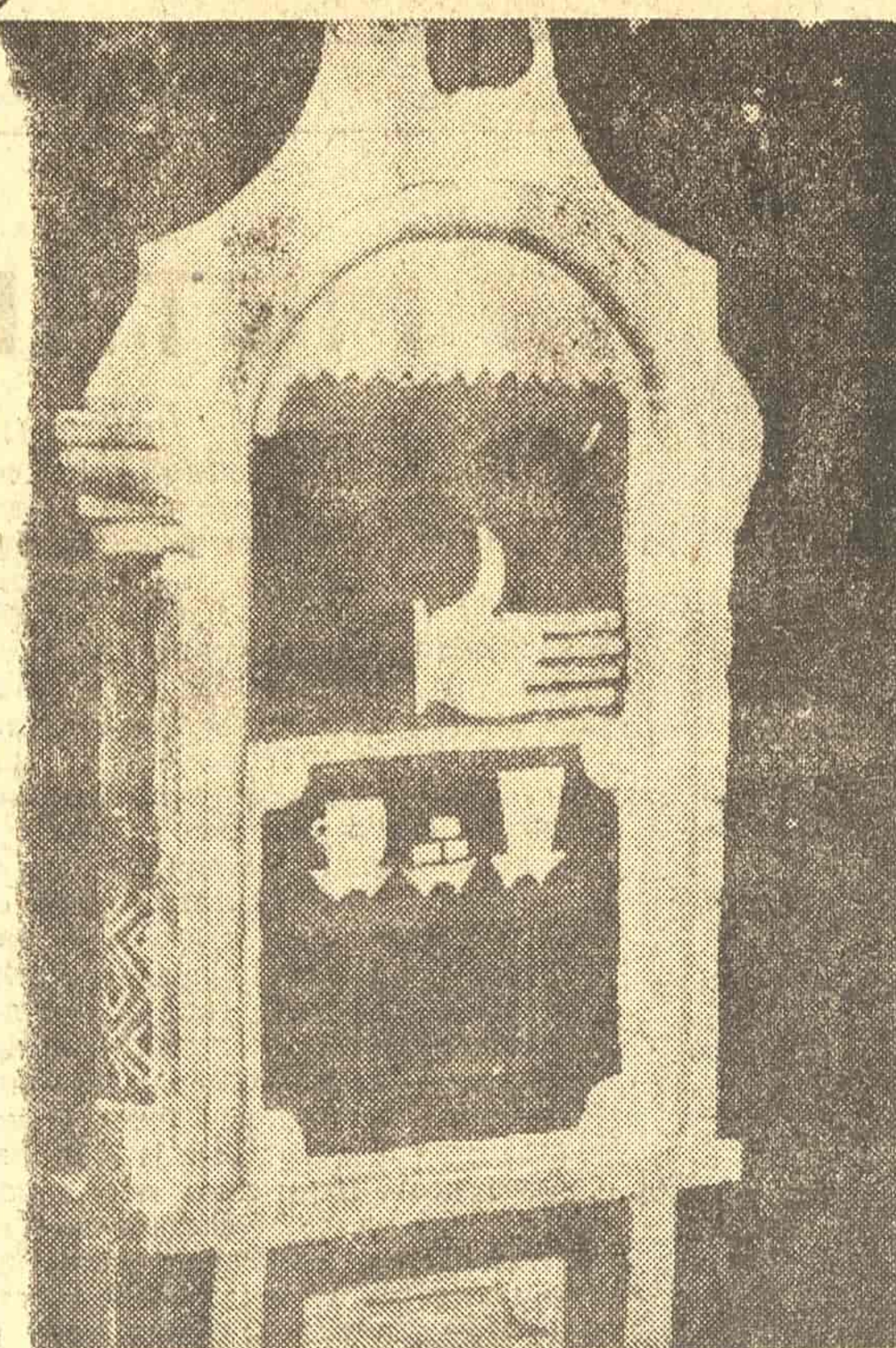
ЖИВОТ УЛИЦЕ (средњовековни рад). — НА ОСМОЈ СТРАНИ, У ПРЕВОДУ СТАНИСЛАВА ВИНАВЕРА, ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ ВЕЛИКОГ ПЕСНИКА ФРАНЦУСКОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА ФРАНСОА ВИЈОНА

ЈЕДНА УМЕТНОСТ ЗОВЕ У ПОМОЋ

Стој! Постој! Путниче! Намерниче!

ПРЕД ДРУМА, у јарку — споменик. Војник Вукашин на мртвој стражи стоји. Четрдесет година није се помакао... Стој, постој, путниче, намерниче!... Одећа му од лишајева — па жута. Докле је ражљаст у земљу утонуо. Из рамена никле зелене травке. Камен је прошао, осипа се под руком. Околом — Шумадија. Ливада, па брежуљак. Грм на врху брда. И ја кад изговарам реч: грм, осећам да ми глас прелази из баритона у бас. Да ли би грм био грм, да ли би добио праву претставу о њему када би га отпевао тенор? Шумадија — живице као бескрајна кола. А сена потсећају на гајдаше. Вукашин је сам. Оженио се а жену није тако. Биле су то тешке године. Рат с Турцима, Бугарима, Аустријом. Споменници су ницали широм Србије. Сеоски каменоресци имали су пуне руке посла. Сеоски каменорезац клепао је невештом руком слова. Камен је сипак, а рука подрхтава. Крива су слова. Али та слова ничу. Ниједна слова тако снажно не вичу. Каменорезац је од права правно боје. Од зове је исправно прну. Чекичем и летом клепао је лице војника. Биле су то чудне бразде, криве и изломљене. Родило се стравично лице. Са аушком. Окружних, уневерних очнју.

Лице претња. Лице страх. Лице бол. Лице пркос. Лице потсмех. Лице недокучиво и живо. Такав цртеж (Наставак на другој страни)

ДЕТАЉ ЈЕДНОГ СПОМЕНИКА

САВРЕМЕНА ЕСЕИСТИКА

Хисторизам и психологија прозе Владана Деснице

ДОК СЕ НИСУ појавиле оба-
двје књиге прозе Владана
Деснице („Олушине на сунцу“
и „Зимско леговање“) ни-
тко није ни наслућивао
колико овај писац повремено
и већ дуже времена зрело гово-
ри о људима прошлости и међусобним
сукобима различитих средина и ка-
рактера. Захвативши углавном гра-
ђанску психологију сјеверно-далма-
тинских градова и уже: паланачко ди-
нарско залеђе укључивши ту и еле-
менте сељачке средине што се уско
повезује с развирком и радом наше
младе интелигенције, писац је ретро-
спективно изразио полуколонијални
далматинско-паланачки менталитет
који је под непосредним утјецајем
разноврсних туђинских (талијан-
ских) особина културно ритуалне
прошлости. Десница је пошао прије
свега од његовог етничког неједин-
ства, од ослабљене физичке и ду-
шевне конституције, од сумње коју
је тај свијет стекао у наповном кре-
тању према вишој сврси живота, и
од оне његове крхке душевности
која се ломила пред јаким политич-
ко-социјалним сударима, пред сва-

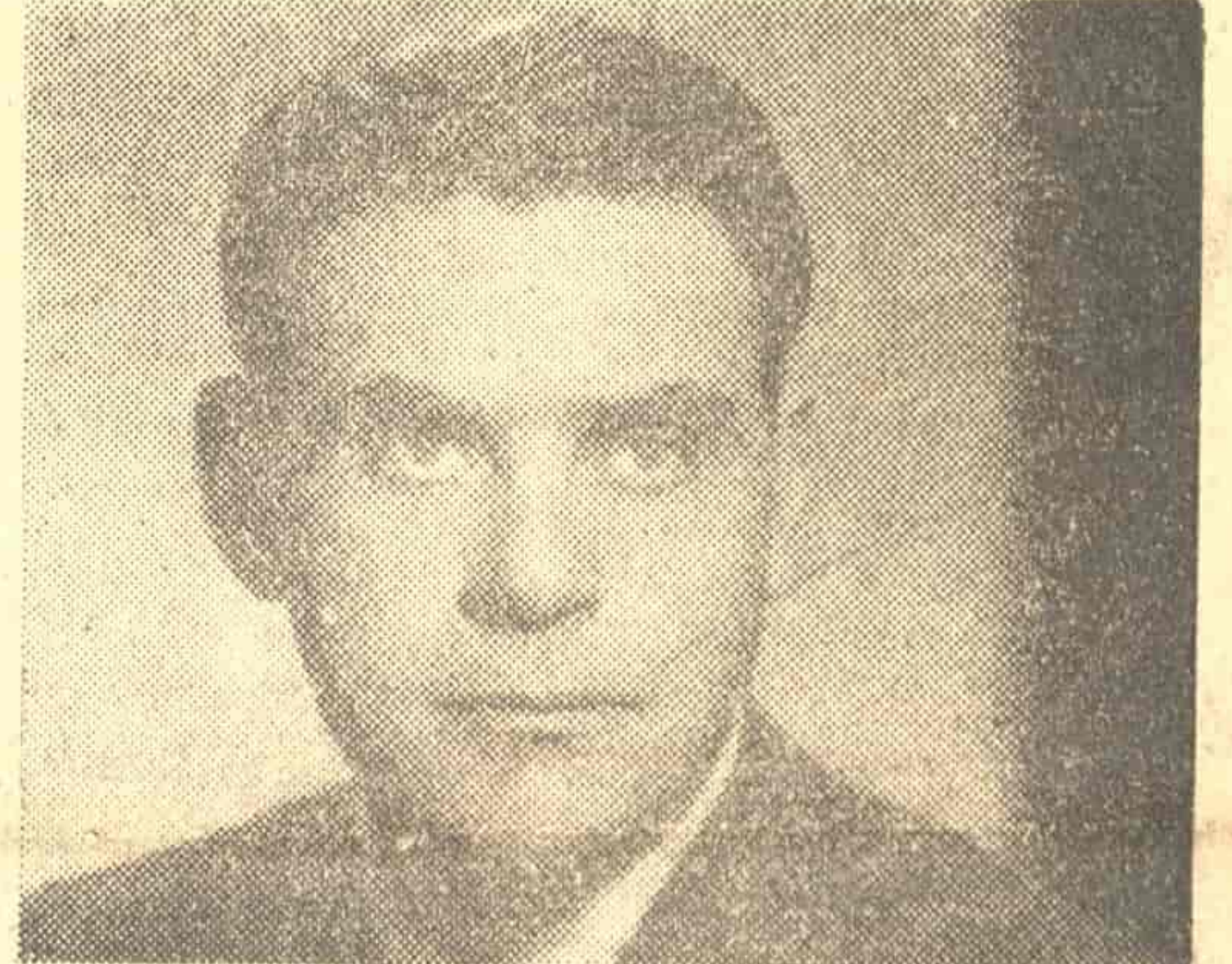
ком конкретном животном
потешкоћом.

С друге стране сеоска ма-
са у свом конзервативном
бдијењу, иако под невјеро-
јатним теретом грађанског
и бирократског слоја инте-
лигенције, показује сав свој
витални отпор и смисао да
у примитивној спознаји, у
грубим и зачураеним усло-
вима пронађе свој смисле-
ни и живљења вриједан
начин постојања.

Овај опћи оквир треба ра-
ставити на неколико сложе-
них лартура гдје се тачно
показује да Десница — за
нашу литературу представ-
ља једну цјеловиту намјеру,
да се не само уочи наша шира дру-
штвена психологија, превазиђе типич-
нација и појединачна идеја, већ да
се и одреди наш грађански сеоски
контрапункт прошлости. У цјелим
наглашавајући своје тематско ком-
позицијско јединство дато у аспекти
једне оригиналне стилске варијанте,
с формираним естетским принципом
(кроченизма), искључиво, и баш у
том смислу, Десница се афирмира
новим значајним прозаистом, наци-
онално без закашњења, без метафи-
зичке концепције у схваћању хисто-
ријско психолошког темата. Упот-
пуно је у нашој књижевности један
„мртви“ друштвено историјски мо-
мент, објашњавајући ток пропадања
грађанско паланачког менталитета.

Конзеквентно том јединственом
и чврстом садржајном обухвату, пи-
сац је нужно морао имати један
основни интуитивни метод и однос,
пред њим је била разрована и на-
грижена емоционалност епохе, тра-
гедија тог свијета осуђеног у нер-
возности времена на своју власти-
ту ништавну коначницу. Временски,
у шематском оквиру, ове новеле и
приповјетке садржајно захваћају
другу половицу XIX и прве децени-
је XX, вијека. Управо оно раздобље
када је наша млада буржоазија би-
ла уздигнута само до извесне гра-
нице господствене самосталности,
али већ заражена дегенерираним
облицима живљене Европе. Ми
нисмо у том времену створили ни-
ти смо могли стварати у територи-
јалном нејединству и политичкој
прљавиштини интереса, у различитим
партикуларистичким оријентацијама
један одређени и животни грађан-
ски медиј који би био активизиран
у изградњи самосталне националне
етике, да би на тај начин оригинално
превазишао одређене калупе за-
падног узора. Баш зато, што је ту
већ лежало узрок брзог и неминов-
ног старења и губљења иницијати-
ве кад је то друштвено тијело би-
ло још у својој почетној фази за
акцију, дух је биљежно уједно сво-
је рађање и умирање: — дошло је
до оног психолошког и болесног
живљењања, до резигниране осје-
ћајности и бесвјесног активитета у
смислу само голог одржавања жи-
вота и тражења последњих ужита-
ка у неоријентираној егзистенцији.

Десница је погодан хисторичност
и пуноважност свог опће, лирског

ВЛАДАН ДЕСНИЦА

која је једна неумитна трагедија
која је тако нејединствено и пригуше-
но показивала своје уморне симпто-
не. Дао је тачно и прецизно опћу
хисторијску истину, која би се мо-
гла изразити: да мала нашаја са
својим виталним смислом за нове
почетке и виши степен друштвеног
развитка и умјетничког успона, мо-
ра имати своје независне, самостал-
не циљеве и методе да би на том
путу успјела и развила се без ве-
ћих потреса, да би сачувала своје
етичко и етничко јединство, сву,
свјежину и потенцијалну енергију и
увијерења својих схваћања.

Свако непосредно и брзо прима-
ње квалитета туђега друштвеног ин-
телектуално-културног развитка ду-
шевних тековина страних нација чија
је историја могла бити само њихо-
ва, а сувременост се очитавала у
пуну ступњу своје анархијне до-
трајалости, значило је уједно брзо
кварење домаће и још брже про-
падање националног милог органи-
зма под сјеном непознате и дотра-
јале туберкулозне олушине. То је
мање или више била судбина једног
дијела наше интелигенције, опијене
туђим поднебљима, жељне успјеха
до којег је уморно долазила. Она
је остала разочарана на своје огњи-
шту, убијена у својим мислима,
омлтивљена у свакој јачој акцији,
Позаљени од шире социолошко-по-
литичке и историјске истине, па ма-
како нам она не изгледала увијери-
ва и блиска. Десница је лирским
стилом обрадио тај свијет и учинио
га увијерљивим. Каштелан с правом
тврди у свом осврту у „Политици“
(под насловом „Поезија прозе“), да
је Десница тим успјелним метафорич-
ним обликом, једном савршеном
(Наставак на шестој страни)

У овом броју

МАРИЈАН МАТКОВИЋ, ТАНА-
СИЈЕ МЛАДЕНОВИЋ, СИМА
ПАНДУРОВИЋ, БОЖИДАР КО-
ВАЧЕВИЋ, ЧЕДРО ПРИЦА,
БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ,
МИРКО БАЊЕВИЋ, МИРКО
ВУЈАЧИЋ И ДРУГИ — ИЗ
СТРАНИХ КЊИЖЕВНОСТИ:
ФРАНСОА ВИЈОН (У ПРЕВОДУ
СТ. МАЈСТОРОВИЋА) И
ФРАНЦ КАФКА (У ПРЕВОДУ
СТ. МАЈСТОРОВИЋА)

могла је још да изми- сли децја машта. Јер деца, кад су сама у но- ћи, расту очи од стра- ха. Тада она виде не- обичне ликове. Деца слушају најстрашније шуме и слике постају искривљене, издужене, преломљене као у кри- вом огледалу. Каменорезац је у себи открио страву. Без пропорција, далеко од логике, лик у камену почео је да жи- ви неким својим неза- висним животом. Постао је сам себи — логика! Као грм на бреву. Као страшна лика у животу! Тај чудни лик с шајкачом итученом на очи, изашао је пред — друмоме, стао је да дозива пут- нике, да плаши децу и прети живима, и да се хвали са својим јунашвом и несрећом. Поцео је да исмејава жи- вље. Победио је смрт. Лице је видели смрт и зато је тако страшно. Селак каменорезац није ни слутно да кривим ли- нијама и најористијим Сојама пева и слави Ср- бију. Као Вишњи пем- сом. Али стравичније.

Као Вишњи гуслама, плаче Србију. Као Филип — боли Србију. Тамна је та земља Србија. И само тама могла је да искриви линије. Тама пред тамом смрти. Да крива крива слова која вичу. И та тамна дигла се до уметничке висине. Вртоглаво се ди- гла. Али узалудно. Јер је нико не помислије. Јер је нико не истражује. Јер она постоји сама за себе. На стада копаји, сама од себе нестаје. Кише лију. Кише спаирају боје. Кише рију лице, ваде очи. Човек у- клесав у камену зауставио је волон- ска кола. Силазе жене, целивају ње- гово раме и пале жуту воштањину у трави. Човек у камену зауставио је ковањика. Он скида капу војнику Вуканшину. Ковањик поздравља зем-љу Србију. Слова зову, слова опо- мињу. Стој, постој, путнице. Измер- ите! Писао се много. Вуканшину ни- је једини. Сви су гробља: поред друмова, на брдима, у странама, по- ред река крај шљивака, на дну во- да. Стоје српски војници, на мртвој стражи. Причају крива слова крат- ке животнице. Пролазили Турци, харали Бугари, вешала Аустрија. Жене упрегнуте у плугове. Немац у брци на бајонет. Јуришао опакац. „Носеви“ се заплитали у бодљикаве жиче. Косно тифус. Стотине у јед- ној раци. Стој, постој! Погинули храбро. За Србију далосе млабане животне Боран II пика Моравске див-изије. Хајдук умро у присуству виле. Отшила по кости па и она оставила кости. Очишао по кости, па и он оставио кости. ПUNA кола костоју дотерао уник Милорад. Стој, постој, почеј, роде, подало!

не спава, Пути отац, не спава. Мај- стор се накупио пријатељевих су- за. Препун је туђих несрећа. Поди- гао би споменик до неба. И сам има децу на бојништу. Пути мајстор, не спава и купи туђе сузе. А кад сва- не, одлази у мајдан и тражи камен. Он је тај који у камен клеше бол. Он је измислио ова чудна, крива лица. Престао је да буде занатлија. Јер бол земље дао му је снагу да крикне у камену.

Нова сеоска гробља не разликују се много од градских. Стара гроб- ља припадају прошлој епохи. Круг је затворен. На новим сеоским гроб- овима бели се мермер. Испод кр- стова, фотографије умрлих. Све ви- ше у земљу потањају пешчаници. А то није добро. Због нас и због оних који ће доћи треба зауставити тоњење. Треба споменике пренети у музејске дворане. Јер, могло би се помислити да после фреске на- стаје — Ништа. А после Ништа — Беч. Будимпешта, наш академизам.

Примитивна сељачка пластика далеко је од стихоклепства — „Пред кућом ти зелен бор...” — она је оригинална, смела, стравична — аутентична. Можда је баш сада прави час да се појави. Да напусти друмове и закоровљена сеоска гробља. Дошла би и као о- грабрење нашем савременом у- метнику. Сељаку није сметала лик- овна деформација. Трговцима је сметала! Сељак је у стравичном лицу које је требало да приказује његовог сина, видео више од лица, правога лица, фотографски тачно пренетог лица, видео је и смрт и нешто што је он замислио да по- стоји после смрти. Он се није дво- умио да усини те деформисане приказе.

Обилазећи сеоска гробља, дуго сам се задржао пред овим не- обичним ликовима. Ја сам их гле- дао и помало се бојао. Бојао се смрти. Јер њих је родила велика инспирација смрти. Пред тајном смрти лудела је рука каменоресца. И, чудно, мада свакодневним по- гробима одајем пошту постојавши малко, пред овим давним покојни- цима скидао сам капу — стојао го- логлав.

БРАНКО В. РАДИЧЕВИЋ

Морис Бријан: Проблеми игре

Бријан је умро почетком прошлог лета. Бавио се хуманистичким наукама и многим дисциплинама почев од етне- гезе до кореографије. Дуго година је радио на књижи о игри где даје исто- рију и анализу игре од њених поче- така, приказује њене системе широм света; дао је приказ грчког и фран- цуског балета, технику класичне игре, њену еволуцију од XVI века до Ро- манлизма, и форме балета. У намерно упрошћеној форми, он есенцијално из- лаже своја запажања методом која опаја историску и критичку науку.

СПОМЕНИЦИ КОЈИ ТРАЖЕ ЗАШТИТУ

Уметник у гладовању

Франц Кафка

ПОСЛЕДЊИХ ДЕСЕНИЈА знатно је опало интересовање за уметнике у гладовању. Док се раније добро исплаћивало организовати таква извођења у сопственој режији, данас је то потпуно немогуће. Била су то друга времена. Тада се читав град интересовао за уметника у гладовању: што је гладовање дуже трајало интересовање се све више повећавало; свако је желео да бар једном дневно види уметника; каснијих дана било је преплатника који су ланима седели пред кавезом са решеткама; да би се појачало дејство организована су под светлом бакљи и ноћна посматрања; лепих дана каве- з је изношен напоље и међу онима којима је показиван било је нарочито много деце; дак је он за одрасле често био само повод ша- лама у којима се учествовало из моде, деца су зачуђено, отворених уста и држећи се ради сигурности међусобно за руке гледала како је уметник, блед, у црном џемперу, са јако испалим ребрима, одбијајући презриво чак и седнице, седео на расасутој слами, клањајући се уљуд- но час одговарао на питања са на- порним осмехом, пружао руку кроз решетке да би се уверили колико је мршав, час се опет сасвим повлачио у себе, нанизав се није бринуо, чак ни за њему тако важно откуцавање сата које је био једини део намешта- ја у кавезу, него је само гледао пред себе скоро затвореним очима и с времена на време пијуцкао воду из једне мале флашице да би тако о- влажнио усне.

Франц Кафка то је могао да зна једино сам умет- ник у гладовању, само је он, дакле, могао да буде истовремено посма- трач потпуно задовољан својим гладовањем, али он, из једног другог разлога, никада није био задовољан; можда он није од гладовања омр- шавио толико да су понеки на своје жаљење морали да изостану од приредбе јер нису подносили његов поглед, већ је омршавио само због незадовољства самим собом. Наиме, само је он знао, а то није знао чак ниједан посвећени, како је гладовање уствари било лако. То је била најлакша ствар на свету. Он ни то није прећутао, али му се није веро- вало, у најбољем случају држали су га за скромног али најчешће за жуд- ног рекламе или чак за преваранта коме је гладовање свакако било лако јер је умео да га себи учини ла- ким и онога који је још имао сме- лости да то упала призна. Све је то морао да подноси, током година на то се и навикао, али ово незадовољ- ство стално га је изнутра гризло и ниједном још, ни иза једне периоде гладовања — овај податак би се морао изнети — није добровољно напустио кавез. Импресарио је утвр- дио четрдесет дана као највишу вре- менску границу гладовања, преко тога никоме није дозвољавао да гла- дује чак ни у светским градовима и

ФРАНЦ КАФКА

то из оправданог разлога. Према искуству, четрдесет дана отприлике могло је интересовање једнога града све више да се потстиче рекламом која се постепено повећава, али после тога публика би отказивала, могло се уочити једно нагло сма- њење навале; природно, у овом по- гледу постојале су мале разлике између градова и земаља, али важ- но је као правило да су четрдесет дана били највиша граница. Дакле тада, четрдесетог дана, отворана су врата кавеза украшеног цвећем, одушевљени посматрачи испуњавали су амфитеатр, војна капела је сви- рала, два лекара су улазила у кавез да би на уметнику у гладовању из- вршили потребна мерења, дворани су мегафоном објављивани резулта- ти и, најзад, долазиле су две младе даме, срећне што је баш њихов доз извукло, хтеле су да поведу уметни- ка из кавеза неколико степеница до- ле где је на једном сточићу серви- ран брижко одабран обед за болес- ника. И у овом тренутку уметник се увек бранио. Додуше, још је до- бровољно стављао своје кошчате руке у пружине и спреман на помоћ руке дама које су се нагињале ка њему, али није хтео да устане. За- што престати баш сада, после четр- десет дана? Он би издржао још ду- го, неограничено дуго; зашто пре- стати баш сада када је у најбољем чак још ни у најбољем гладовању? Зашто су хтели да му отму славу да даље гладује, да постане не само највећи уметник у гладовању свих времена, што је он већ вероватно и био, него да још и самог себе пре- вазиђе до несхватљивости, јер он није осећао границе својој способ- ности гладовања. Зашто је ова го- мила која је тако много полагаала на дивљење према њему имала тако мало стрпљења са њим; ако би он издржао да даље гладује, зашто она није хтела да издржи? Он је био и уморан, седео је угодно на слами и требало је само да се исправи и по- же ка јелу, које му је, и само прет- ставом, изазивало гађење које је потискивао с муком, само из обзира према дамама. Гледао је горе у очи дама, привидно тако пријатељских, уствари ужасних, и тресао главу

претешку за слаби врат. Али тада се догађало оно што се увек дога- ђало. Долазио је импресарио, музи- ка је онемогућавала говор, подизао немом руке над уметником у гладовању као да позива небо да мало погледа своје дело овде на слами, овог мученика достојног сажаљења — какав је уметник у гладовању свакако био, само у једном сасвим другом смислу; обухватао је умет- ника у гладовању око танког стру- ка при чему је претераном пажњом хтео да остави утисак како он овде има посла са веома лоном ствари; и предавао га — при том га је потај- но мало продрмавао, тако да је у- метник у гладовању беспомоћно климао тамо и амо, ногама и горњим делом тела — дамама које је у међу- времену прелило самртно бледило. Све је то уметник у гладовању тр- пео. Глава му је лежала на грудима као да се откотрљала и необјашњи- во ту задржала; тело је било из- могућено; у напору самоодржања ноге су се тискале у коленима, али ипак су копале под као да он није стварни под, стварни су тек тражи- ле; а читав, свакако ипак мали терет тела, лежао је на једној од дама ко- ја је, тражећи помоћ, усплахиреног даха — она овај почасни чин није себи тако замислила — најпре из- дуживала врат што је могла више да бар лице заштити од додира умет- ника у гладовању али затим, — по- што јој ово није полазило за руком а њена срећнија другарица није јој притицала у помоћ већ се задово- љавала да дрхтећи држи пред осо- бом руку уметника у гладовању, овај мали свежањ костију, — бриз- нула би у плач док се салом разле- гао раздрагани смех и морала да бу- де замењена једним слугом који је већ давно био спреман. Тада је до- лазило јело од кога је импресарио усво мало уметнику у гладовању за време полусна сличног несвести- ци, весело ђаскајући чиме је треба- ло да одврати пажњу од стања у коме се налазио уметник у гладова- њу; публици је, затим, држана здра- влица коју је уметник у гладовању наводно дошапнуо импресарију; ор- кестар је све заглашвао једним вели- ком тимпом. Људи су се разилази- ли и нико није имао права да буде незадовољан оним што је видео, ни- ко сем уметника у гладовању, увек само њега.

Тако је он живео дуго година, у привидном сјају, са правилним нау- зама мировања, поштован од света, при свему том већином у мутном расположењу које је бивало све мутније зато што нико није умео да га узима озбиљно. А чиме га је и требало тешити? Шта му је још пре- остало да жели? Кад би се понекад нашао неки добронамерни који би га сажаљевао и који би хтео да му објасни да његова растуженост до- лази од гладовања могло је да се догоди, нарочито пред наступајуће време гладовања, да уметник одго- вори изливом беса и да на ужас свих почне да дрма решетке као нека жи- вотиња. Ипак, импресарио је за та- ква стања имао једно опробано сред- ство које је радо примењивао. Пред окупљеном публиком он је извиња- вао уметнике у гладовању, објаш- њивао да понашање уметника у гла- довању може да извини само глудо- вањем изазвана раздражљивост која је ситим људима недовољно разум- љива; у веан са овим прелазно је затим и на тврђњу уметника у гла- довању коју је требало објаснити и у којој је уметник износио да би мо- гао да гладује дуже него што гла- дује; хвалио је високо стремљење, добру вољу, велико самоодрицање који су се сигурно садржавали већ и у овој тврђњи; али тада је једно- ставно покушавао да сумњу довољ- но оповргне показујући фотографије које су одмах расподавене, јер на сликама се видео уметник у глудо- вању четрдесетог дана гладовања, у постељи, скоро обамро од немоћи. Ово извртање истине, додуше добро познато уметнику у гладовању које га је ипак увек изнова нервирало, било је и сувише. Оно што је било последица превременог завршавања гладовања, овде се претстављало као узрок! Било је немогуће борити се против овог неразумевања, про- тив овог света који не схвата. Још увек је журно и са поверљивом слу- шао на решеткама импресарија, али при појави фотографија увек је на- пуштао решетке, увлачио се, јеча- јући, у сламу а умирена публика мо- гла је опет да приђе и да га посма- тра.

Када би се неколико година доц- није свелоци таквих сцена сепали тога, често би и сами себи постајали неразумљиви. Јер у међувремену је (Наставак на трећој страни)

наступао поменути обрт; то се догађало скоро изненада; могао је да има дубље узроке, али коме је било стало да их изнајде; у сваком случају размажени уметник у гладовању видео је како га напуштају мање, жудне задовољства, како радње иду на друге претставе. Још једном је импресионално пројурно са њим пола Европе да би видео не би ли се још ту и тамо наишло на старо интересовање; све узалуд; као по неком тајном договору свуда се стварала једна ненаклоност према претставама гладовања. Природно, то у стварности није могло да дође изненада и сада је човек могао напредно да се присети предзнака који у своје време, у буци успеха, нису били довољно запажени, нису били довољно потиснути, али сада је било прекасно да се против тога нешто предузме. Додуше било је сигурно да ће и за гладовање опет једном доћи време, али живима то није претстављало никакву утеху. Па шта је требало да ради уметник у гладовању? Он коме су хиљаде клицање није се могао приказивати у шаторима на малим годишњим вашарима а да изабере други позив није био само и сувише стар, већ пре свега и сувише фанатично одан гладовању. Тако се он растао са импресионарном, другом у једној заједничкој каријери и примио ангажман у једном великом циркусу; да би поштедео своју осетљивост уопште није ни погледао услове уговора.

Један велики циркус са безбројем људи, животиња и апарата који стално треба изравњавати и допуњавати може свакога и у свако доба да употреби, па и једног уметника у гладовању, наравно при одговарајућим скромним захтевима а осим тога онај који је у овом нарочитом случају био ангажован није сам уметник у гладовању, већ и његово старо славно име, свакако због специфичности ове уметности која не опаша са повећањем старости није се могло чак ни рећи да један испуњени уметник који више није на висини своје моћи жели да побегне у мирну циркуску службу; напротив, уметник у гладовању је тврдио да сада гладује исто тако добро као и раније, у шта се потпуно могло веровати, шта више он је уверавао да ће ако се изиђе у сусрет његовој вољи а то му је без даљег обећано заправо тек сада с разлогом задивити свет, тврђња која је с обзиром на одређивање времена гладовања, нашта је уметник у жустрини лако заборавио, изазивала стручњацима само смех.

Али у основи ни уметник у гладовању није изгубио око да оцени стварне прилике па је узео за природно да га са његовим кавезом ставе не као блиставу тачку усред мањежа, већ напољу, на једно веома приступачно место у близини штала. Велики, шарени натписи уоквиривали су кавез и објављивали шта се ту може видети. Када се публика у паузама претставе тискала ка шталама да би видела животиње, било је скоро неизбежно да прође поред уметника у гладовању и да се ту мало задржи, можда би се дуже код њега задржала кад мирно посматрање не би чинило немогућим они који се у овом уском ходнику гурају, који нису разумевали ово задржавање на путу ка омиљеним шталама. Ово је био и разлог због кога је уметник у гладовању ипак дрхтао учи овакве посете коју је он, природно, желео као свој животни задатак. У прво време једва је могао да сачека паузе у претставама; усхићено је гледао према гомили која је надирала као вал док се ускоро — и најверодорнија, скоро свесна самообмана није могла да се одупре искуствима — није уверио да су у њој највећим делом, по својим намерама, без изузетака били само посетници штала. А овај привор из даљине још увек је остајао најблиши. Јер кад би они долазили до њега, одмах би га опкољавала вика и псовка група које су се не прекривали и све изнова формирали — оне групе која је ускоро постала уметнику у гладовању најчувљивија и која је хтела да га упорно посматра не из разумевања већ из њега и пркоса — и оне друге која је пре свега тражила да прође до штала. Кад би прошла велика гужва долазили су тада одоштели а ови којима није сметало да остану до своје воље журно су дугим корацима, скоро и да не погледају у страну, пролазили да би благовремено дошли до животиња. Није био сувише чест срећан случај кад би дошао неки отац породице са својом децом и прстом показивао на уметника у гладовању и опширно објашњавао о чему се овде ради, причао о ранијим годинама када је присуствовао сличним али неупоредиво величанственијим претставама и када је то деца још увек било нејасно јер их школа и живот нису довољно припремили

— шта је за њих било гладовање? — али ипак у сјају својих испитивачких очију одавала су нешто од нових, долазећих, милосрднијих вредности. Можда би, говорио је себи понекад уметник у гладовању, ипак све било мало боље кад његово место не би било тако близу штала. Тиме би људима био олакшан избор а да и не говори о томе да су га много вређала и трајно притискала испарења штала, ноћна узнемиреност животиња, проношење сировог меса за звери, вика при храњењу. Али он се није усуђивао да поднесе захтев дирекције; ако хоћете, он је животињама имао да захвали за тиску посетилаца међу којима се овде-онде могао наћи и понеки одређен за њега, ко зна где би га ћушнуле ако би хтео да потсети на себе а тиме и на то да је он, дословно узето био само препрека на путу за штале.

Мала препрека свакако, препрека која постаје све мања. Навикло се да је чудновато хтели у данашњим временима захтевати пажњу за једног уметника у гладовању и са тим навикама њему је изречена пресуда. Он је могао да гладује коликогод је био у стању и он је то и радио, али ништа више није могло да га спасе, поред њега се пролазило. Покушај да неком објасниш вештину гладовања! Ко то не осећу њему се не може учинити схватљивом. Лепи

натписи су се испрљали и постали нечитки, поцепали су их, никоме није пало напамет да их замени; таблица са бројем дана испуњених гладовањем која је у прво време брижљиво обновљана већ времена остајала је иста, јер после првих недеља овај посао је додијао и самом персоналу; и уметник у гладовању додуше гладовао је и даље онако како је некада раније маштао и то му је без муке полазило за руком, сасвим онако како је некада проричио, али нико није бројао дане, нико, чак ни сам уметник у гладовању није знао колико је велико остварење већ било и њему је било тешко на срцу. И кад је једном у том времену неки доколичар застао и правно шале на рачун старе цифре и говорио о подвални била је то најглуља лаж коју је у овом смислу могла да пронађе равнодушност и урођена злоба, јер уметник у гладовању није обмањивао, он је часно радио, али свет је обмакнуо њега у погледу његове награде.

Ипак прошло је много дана па је и томе дошао крај. Једном је један надзорник запазио кавез и запитао момке зашто се овде оставља један кавез са трулом сламом који се може добро употребити; нико то није знао док се уз помоћ табле са цифрама није један од момака сетио уметника у гладовању. Штанглама је

Атика у сунцу августа

ТАНАСИЈЕ МЛАДЕНОВИЋ

1.

У ЈЕДНОМ ТРЕНУТКУ

Посвећено Е. М. Папануцосу, приком филозофу и критичару.

У једном тренутку, у било ком тренутку
Ветрови могу да нам разнесу усмене,
И сећања, и љубави, и наше ситне бриге.
У једном тренутку голи смо као заборав,
Као мир покопаних дана и година,
И једнаки смо и стари смо као време,
Стари као Грчка ова, као Акропољ,
Као море у тирејској луци и као његова бука,
Стари као мноштво што виче, галами и пролази
Старим поплочаним улицама натопљеним сунцем
И фином ситном прашином и белим ужареним летом,
Летом атичког неба.

У једном тренутку, у било ком тренутку
Време скида одору епоха као глумач,
Своју маску, и шминку, и друге режизите,
И ми смо у дну времена, и ми смо ван времена.
Ванвремени за тренутак, за један
Срећни тренутак који се намах доживи
И намах нестане и слије се у вечност
Испод белих мермерних стубова Партенона,
Испод белих и чврстих стубова Зевсова храма
У којем су се настали еолски звуци
С напевима прошлости и свежим сонорним гласовима
Који нам милају и ум и слух и срце
Ванвременом тајном.

У једном тренутку, у било ком тренутку
Ветрови могу да нам разнесу усмене.

ТАНАСИЈЕ МЛАДЕНОВИЋ

2.

МЛАДОСТ ЈЕ МОЈА СРЕЋА

Младост је моја срећа и мој мир,
Девојке грчке ко каријатиде
У лаким и свилним набраним тогама
Кроз које се прозире младо месо.

На прагу светлишта шапућем молитву
Боговима светлости, обиља, љубави,
Паганским декором окружен и сетан
Као векови нагнути над нама.

Маслине ко дувне скрушене под небом,
Растурају сребро свог лишћа у кришу
И ко антички упорни мудраци
Бдију на месечини.

Жене су моја срећа и мој мир,
У ритму њихових бедара и ногу
Слутим све борбе и све дивље страсти
Урезане у плоче витких храмова.

3.

ЈА САМ САД ЋУТАЊЕ

Ја сам сад ћутање каменега стуба
Ћигани прамен облака и мрака
И ведри лепри птичјега крила.

Ја сам нем од многих врелих говорења,
Нем од многих празних, узалудних речи,
Пред тајном лепоте као зора стидан.

Ја сам уздигнут обелиск, зачуђен,
Упрт, ко упитник, у простор и време,
У воде и ваздух атичког поднебља.

4.

САМО ЈЕ ПТИЦА ДОСТОЈНА

Само је птица достојна да падне
С цвркутом и крилом на његово раме.

Његов хладни профил милају три гласа:
Један у птици, други у води и трећи у мени.

Име је његово у три разна стила,
А он је један, и срезан и моћан, путоказ у Време.

Само је у њему мермер чудно стишан,
У самом постољу као корен удар.

5.

МАЊЕХО, ПРИРОДО

Мањехо, Природо, ти не волми себе,
Ни слику своју, ни звук свога гласа,
Ни бело, ни ружно, ни жуто, ни црно,
У твоје крилу мру снови и јава,
Један се облик рађа, други гине
И у бездушном редоследу ствари
Нестају светови обавијени тајном
И наше моћи и наше судбине
И тек зуб времена мрви и сам камен,
И све је пепео, и све прах и Ништа.
Мањехо, Природо, ти не волми себе,
У твој старом телу цвета уништење.

6.

АКО БИ

Ако би мисао кренула с каменега врелог поља
У невидљиве просторе и дана и ноћи,
Могла би слободно, и сасвим тихо, доћи
До зицина Акропоља.

Ако би небо легло на неке мермерне руке,
Дионизијев театар би сав ко харфа зазвучао,
Ко ветар који би долетео и пролучао
Прародитељске звуке.

Ако би време одједном стало, као ми немо,
Фантоми успомена би као цветови изникли
И ми бисмо се тешко, врло тешко свикли
На оно што не смео.

Ако би светлост векова дошла до у корен вида,
Од облина женских постали бисмо слепи,
Ал' унутра, добоко, пукли би видици лепи
Без лажи и без стида.

Атина, августа

размакнута слама и у њој је нађен уметник у гладовању. „Још увек гладујеш?“ упита надзорник. „Кад ћеш најзад престати?“ „Опростите ми сви“, шапутао је уметник у гладовању; разумео га је само надзорник чије је ухо било на решеткама. „Свакако“, рече надзорник и ставио прст на чело да би тиме објаснио момцима стање у ком се налази уметник у гладовању. „Ми ти опраштамо“. „Непрестано сам желео да се дивите мом гладовању“, рече уметник у гладовању. „Па онда се дакле нећемо дивити“, рече надзорник. „Зашто то не би требало да се дивимо?“ „Јер ја морам да гладујем, не могу другачије“, рече уметник у гладовању. „Види ти њега“, рече надзорник, „зашто то не можеш другачије?“ „Јер ја“, рече уметник у гладовању, подиже мало главу и каза на само уво надзорнику, уснама скупљеним као за пољубац, да се ништа не би изгубило. „Јер нисам могао да нађем јело које ми је по укусу. Да сам га нашао, веруј ми, не бих надзиравао и јео бих до ситости као ти и сви.“ То су биле последње речи, али у његовим угашеним очима боравило је чврсто ако не и више гордо убеђење да он треба и даље да гладује.

„А сада направите ред!“ рече надзорник и закопаше уметника у гладовању заједно са сламом. Али у

кавез су ставили једног младог пантера. Видети ову дивљу животињу како се баца по кавезу тако дуго пустом, претстављало је освежење чак и за најотупелији смисао. Ништа њему није недостајало. Храну која му је пријала доносили су му чувари; изгледало је да чак и не примећује да нема слободу; ово племенито тело опремљено свим што је потребно, све до раздирања, изгледало је да са собом носи слободу; изгледало је да је скрива негде у чељустима; а животна радост избијала је из његових вилица са толико снажним жаром да посматрачима није било лако да им се одупру. Али они су се савладавали, тискали су се око кавеза и никога нису хтели да се одмакну.

ФРАНЦ КАФКА

(ПРЕВЕО СТ. МАЈСТОРОВИЋ)

У ИДУЋЕМ БРОЈУ „КЊИЖВЕНЕ НОВИНЕ“ ЛОНОСНО НАСТАВАК ПОЛЕМИКЕ О ЛИЧНОСТИ И ДЕЛУ МАБАРСКОГ КОМПОЗИТОРА БЕЛЕ БАРТОКА.

»Страшна игра«

(Приповетке Десанке Максимовић у издању „Просвете“)

КАД ПЕСНИК хоће да обузда интензитет емоција, да савлада све оно што га у чулно-опажајном и мисаоно-појмовном смислу узбуђује и преплављује, кад хоће да олакша себи и исказа свој проблем, своје снове и маштања, онда нам та одуховљена материја дође пред очи сублмирана, срочена у стих и слик, разиграва нам свет маште и доживљаја, тако да нам затрепери лирика раскошно потенцијална, и стајно нас инспирише и побеђује да примимо свет песника као свој, надаћује нас и одводи у узвишене или поразне екстазе. Ко год је читао оне лепе, дивно обликоване и звонке стихове Десанке Максимовић, и у њима заиста дочаравао један поетски преображен живот, и ко год је био дирнут њеним толим и племенитим стиховима, осетно снагу њеног лирског израза, и било како да је схватио поезију уопште — било да му се нешто допало или наметнуло — понављао неку строфу ове песникиње, биће до некле разочаран њеном прозом.

Ова проза, ова најновија књига Десанке Максимовић, садржи неке трагове лирике из строфа и песама које су нам тако познате и драге; а тих трагова тако мало има, да се по њима не може да препозна онај витални, крепки и живахни песнички замах и залет песникиње, која је увек изгледала знатижељна за све оно што јој се још није било открило у природи, животу и човеку, која је увек била радознала да сазна што више о бубицама и лицима, о дрвећу у шуми где као да струји неки тајанствени разговор и шапат, где све има свој посебни, загонетни и блиски живот.

Заиста. Десанка Максимовић је увек, и у тренуцима кад је уживала у природи и лепотама пејзажа, чудној психологији животиња или комплексној структури разумног човека, имала увек широм отворене очи, љубопитљиво уздигнуто обрве, и увек пуна радости и дивног смисла за све што је лепо, одушевљавала се и оплемењивала све то својим сентименталним бићем, да би тиме и друге загледала, начинила их бољим. Има у томе нешто од оне, данас већ старомодне, преосећајности и вибрантности, и неке милостиве благе дидактике, као да се општи са децом којој треба говорити тако благо и поучно, а све је то доброћудно и добронамерно, наивно од жеље да се буде што човечији и што више човека ближи. И зато можда нема код Десанке Максимовић монументалности, патоса и синајске реторике. Нема ни фантастичност, оних вечитих слутњи у којима се назиру велике истине или стварају велике ствари, она није чаробњак маште ни маг интуиције, пророчне и стваралачке. Присна човеку и свему што га окружује, она опева све што јој се као појава и збивање чини значајним и трајним. И зато су те њене лирске слике тако блиске људским срцима.

Али све ове приповетке никако нису неинтересантне, чак је свака од њих мали роман о људској недаћи, болу или трагедији, само је све за хватано са површине, дакле оно прво што сви опаже и што су већ видели толико пута у стварности и у литератури. У приповеци „Хоћу да се радујем“, обрађен је мотив о саботажни пруге и одређен је однос разних људи према том акту који је био један део борбе започете 1941. И тврдоглаво неповерење сељака, и мали болесни дечко што треба да симболизује будућу генерацију која ће на својим плећима да носи прогрес, и дебела фолклоидичка која треба да инкарнира све оно што се у једном делу народа изметнуло и одродило или изопачило, све су то тако познате, добро знане ствари, да их заиста треба алхемиски и чаробњачки преобразити да би живеле у нама као уметнички дат доживљај. Овако, то све остаје као поновно препознавање онога што смо у тим возовима гледали, само све помало дефектно, у смислу недограђености и неразвијености личности које се приказују, и у смислу слабокрвности тога текста који треба да пали и саживе, из морије издваја оно што нам се чинило тако разумљиво и покаже нови, виши смисао свих тих догађања којих онда нисмо били свесни, а који су сад већ историја, хроника оног нашег трагичног времена под туђом чизмом и самртним страхом под капом.

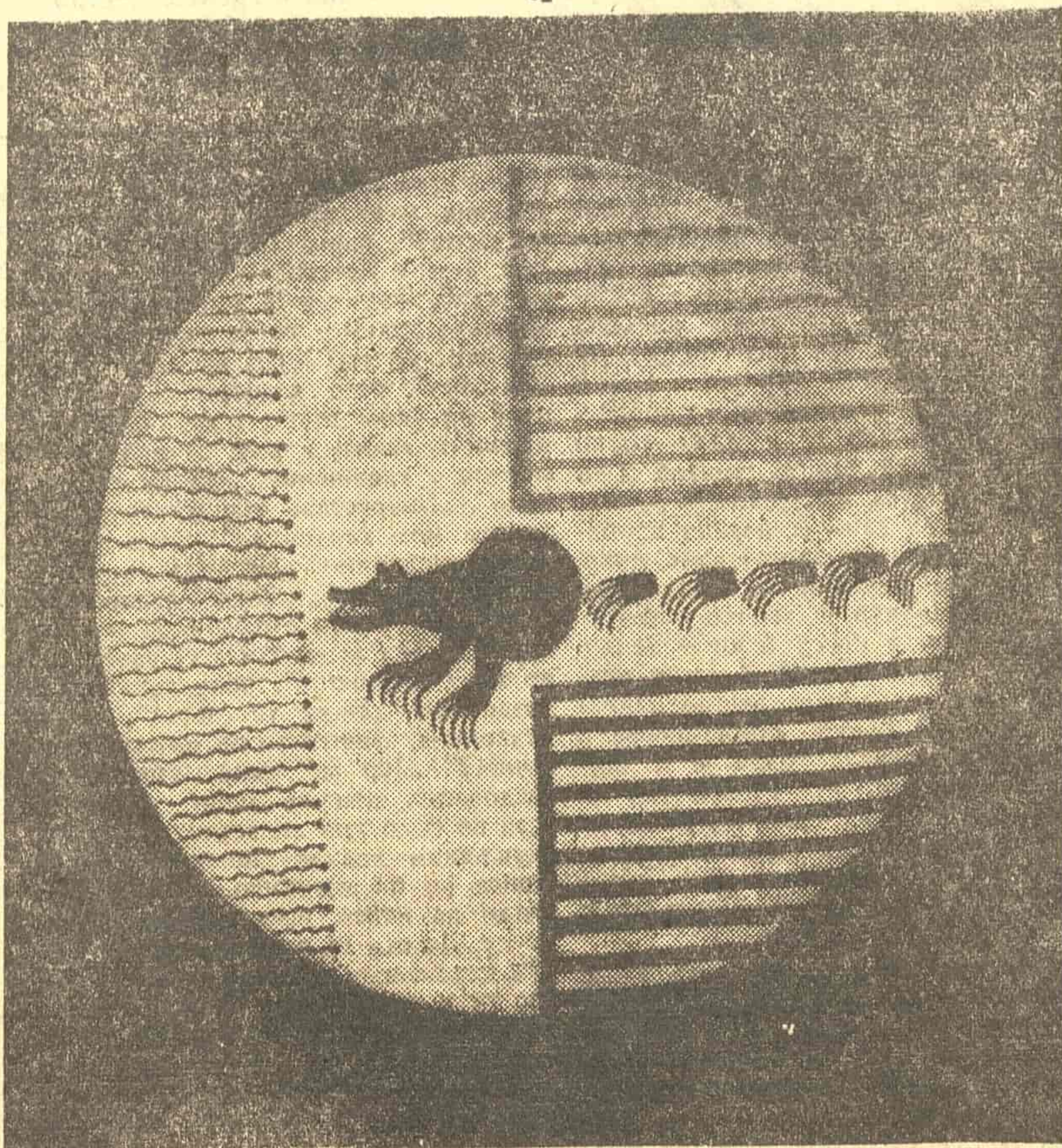
Па и „Расулићева смрт“, приповетка тако погресна јер се човек сети тих и оних других лешева у својој и туђој кући, и зверске мржње у себи и пакленог сатанизма у другима који су крварили руке и бијелили са-

пети заблудом, или из садизма или луде заслепљености, и та приповетка само нас потсећа на страшну игру оних дана обезглављености и суманутости. И страшна слика покоља у приповеци „Ујчвина“, где људском болу лека нема, над невином, изгубљеном децом кад се риди и плаче, и кад нема суда и етике који ће да оцене тежину злочина и моралну одговорност оних који су били нељуди и антиморална слепа сила, и та је слика само слика, само опис. Пук и једноставан. (Можда се то само и хтело: да нам се душа опустоши од немог ужаса над тим грозотама које починише окупатори. Али зар се од песника не тражи нешто више?) — А онда, „Страшна игра“ — приповетка од које се диже коса на глави, у којој се назире неки страшан и зловобан мит дечје игре, игре која је подражавалачка и пророчка у исти мах, у којој се сагледа наивност и бесмисленост свих људских великих, одраслих игара и визија кобног погубљења недужне деце, наивне и невине, која су тек ослухнула покрет и осетила радост постојања. И та је приповетка нешто што се памти више као трагедија људска, као запис о несрећи, о погрому, него као уметничко сведочанство злодела.

За осећајну личност Десанке Максимовић, страшна игра било је све оно што је људима пореметило сан о срећи и мирном егзистирању: окупација, чизме које су газиле и људи који су у тим чизмама ходали по нашој земљи, разровали је и уништавали у име својих словесних принципа, обарали људе по њој као млада стабла, лако, као од шале, без гриже савести и милосрђа — тековина једне хиљадугодишње цивилизације и културе у чије су име кренули у освајања и бахатно беснило насилника и завојевача. Зачувана је и запријашена неким људима за које је веровала да су добронамерни и добросрслени, да нису демони у људској кожи и да никад, никад неће да погреше и буду злотвори и крвопије у овој нашој земљи лепоте и цвећа, топлог гостопримства и срдачних оштрумних речи, и покушала је да схвати све то што се после изродом назвало, хтела је да објасни људске људи, које као да је разумела и добро фиксирала.

У прози Десанке Максимовић има један уравнотежен ритам саопштавања личних доживљаја, који је тако обичан, тако давно знан, да се читалац осети скоро индиферентним према њему. У том казивању што треба да буде хроника времена и људи у њему, осећа се жеља да се буде лиричар, надахнути песник. Свуда је видна племенита жеља и добронамерност да све што се приповеда треба ценити, јер је све било тако, трагично по људе, за неке срамотно, а нешто је било животна истина или заблуда неких, и то све Десанка Максимовић, види се, хоће да исказа на начин необичан и нов, али наша патња, ипак, враћа се њеним стиховима.

МИОДРАГ МАКСИМОВИЋ

НА СЕДМОЈ СТРАНИ ЧИТАЈТЕ „ЦЕНТРАЛНО-АМЕРИЧКИ МИТ О ПОСТАЊУ“, СЛИКА ГОРЕ: ТРАГОВИ МЕДВЕДА“ (ред у камену, Онтарио)

Д а н и ц а

ЛОЖЕФ ДЕБРЕЦЕНИ

ЗВАЛА СЕ Даница... Кроз прозирни застор година примиче ми се и просијава насмејано плаветнило далматинског неба и кривудава, тесне уличице старог приморског градића, који као да је неком чаролијом био пренет овамо из неког потонулог века бајки. И у коме сам срео њу: Даницу...

Проводно сам на мору свој годишњи одмор. Пре подне сам правно дуге, бесциљне шетње кроз ополно, рано лето, презасићено јарким и за мене новим бојама. Пењао сам се уз кривудава беле серпентине путева и кроз трубу састављених дланова докикивао гласно „Ехеј“ задиханим аутобусима, дутао чудесним пределима и — био веома усамљен. Нисам познавао никога и нико није мене познао.

Приликом једне од таквих шетњи видео сам први пут Даницу. Тада сам, у исти мах, први пут пролазио том улицом, која је била, иначе, потпуно налик на све остале улице у градићу, са уским кућама изграђеним од крупног комаћа кречњака и украшеним вазда неким нишама и кулицима, тако да је само уска плава пруга над улицом означавала да је дан, насмејани, распламсани далматински летњи дан.

Седела је иза једног прозора у приземљу, са књигом у руци. Имала је попут огледала сјајне очи и лице

невстварно мрке пути, какву само импресионистичко јадранско сунце може да подари једној девојци.

Застао сам за тренутак и загледао се у њу. Дуго, чак и преко границе пристojности, Није читала: гледала је расејано преда се и очигледно не није примећивала. Нисам могао дуго да останем стојећи под прозором, али сам се после неколико корака осврнуо. Привлачило ме је то озбиљно, па ипак толико детињасто лице и та фина, бледа девојачка рука која је сањалачки почивала на дрвеним корицама књиге. Привлачила ме је та слика девојке иза тог уснутог, древног, непознатог прозора. Када сам поново стигао испод прозора опазила ме је. Приметила је и то да је гледам, да јој се дивим и да тражим њен поглед. Дуго сам времена стајао тако без речи, у очекивању да ме награти неким кришом добаченим погледом. По некад би ме заиста погледала, али се ниједном није осмехнула. Међутим, није изгледала ни љутита, пре би се рекло да је била само радознала.

Љутита, пре би се рекло да је била само радознала.

Сутрадан сам отишао поново под њен прозор. Седела је на истом месту као и претходног дана, као да се уопште није ни помирала отуда. Трећег дана, као и сваког наредног дана после тога, ја сам свако пре подне, увек у исто време, настављао да шетам горе-доле том улицицом. Нисам могао да то не чиним, иако сам знао да је здравој природи приморског човека туђ и несимпатичан овакав начин склапања познанства — толико сам желео да се с њом упознам.

Било је то можда тек седмог дана када није могла да се уздржи а да се не осмехне када сам се опет појавио у улицици. Решен да је овог пута ословим, ја сам пошао право према њеном прозору.

— Не љутите се, молим... — почео сам несигурно.

— Ви то мени говорите?

У њеним очима као да се скривао једва приметни осмех.

— Вама. Молим да ми опростите, али ја сам туђ у овом граду, ово ми је први пут што долазим овамо. Има већ шест дана како такорећи ни са ким нисам ни речи проговорно.

— Заиста чудновато. А зашто сте онда дошли овамо?

— Налазим се на годишњем одмору.

Тада она одложи књигу и упусти се са мном у разговор. Говорила је течно, без застоја, а глас јој је био као музика неког надахнутог композитора.

Тако је почело. Разговарала је са мном с пуно поверења, и ја сам осећао да и она чека ова преподнева и да им се радује. Ипак, било је у њеном држању неке тајаствености, нечега што себи никако нисам могао да објасним. Ма колико пута да сам је позивао у шетњу, увек је одбијала. — Немогуће — одговорила би ми тихо, и мени је изгледало као да јој видим сузе у очима. — Не бих могла да саопштим то својим родитељима.

— Али зашто?

— Сигурно би се наљутили на мене. И сада можемо да разговарамо само зато што у ово доба нисам код куће.

Време је пролазило махнитом брзином. Дан када ћу морати да отпутујем кући неумољиво се примичао. И једног предпдне, тако можда два дана пре одласка, ја сам јој рекао да је волим. Дејство ових мојих речи било је неочекивано.

— Нисте смели то да ми кажете — рече она, уздрхтала и са сузама у очима. Затим је глас издаде и њена фина рука лагано клону са књиге.

— Заште, Данице? И зашто плачете? Па зар ја ништа не значим за вас?

— Камо среће да не значите... Овако... О, како само да вам објасним!...

— Онда морате допустити да говорим с вашим родитељима. Одам. Прекосутра ја већ хоћу да вас поведем са собом. Нећу да отпутујем без вас.

Она је престала да плаче. Гледала ме је озбиљно и дуго.

— Можда сутра. Јесте, сутра. А сада идите, молим вас.

— Добро, нека буде сутра. У ово исто време?

— Јесте, Збогом.

— Довиђења... драга...

Прозорске завесе се нагло склопише.

Сутрадан сам узалуд очекивао Даницу, прозор њене собе остао је затворен. Обузе ме немир и одлучно повукох округло месингано дугме звонца на старинској капији украшеној изрезбарним лавовским главама. Изнутра се зачуше нечији спори кораци и нека старинска жена с везом кључева у руци, по свој прилици домарка, отвори врата.

— Шта желите?

— Хтео бих да говорим с Даницом.

— Немогуће. Даницу су јуче од-

вели? Ко? Куда?

— А одвела је њена мајка, ко би други! Па зар ви нисте знали да је Даница била узета. Већ десет година како не може да стане на ноге. Отишли су сви, мислим, некој родбини близу Котора. Неће се врати ни барем једно по године.

Било ми је јасно све. То је, дакле, било објашњење Даничиног тајанственог понашања! А да ми не би морала открити своју жалосну тајну, отпутовала је.

Сутрадан сам и ја отпутовао. Успомену на Даницу нисам, међутим, никако могао да преболим. И најзад, после тешких унутарњих борби, утврдио сам да волим Даницу и онакву каква јесте. Њено озбиљно, па ипак у исти мах детињасто лице, оне њене сетне, често недоречене речи и нагли мук који би после тога настајао, искрсавали су безброј пута у мом сећању, трујући моје дане и испуњавајући немиром моје ноћи.

Чезнуо сам за Даницом и волео је више него икад. Чак ни једна бескрајно дуга година није могла да учини да заборавам њен лик. Одлучно сам да одем по њу, да је доведем к себи и да је учиним срећном. Први мој безбрижан тренутак он нашег растанка био је онај када сам замислио како ћу стати пред њу и рећи јој:

— Све ми је познато, Данице. Па ипак ја...

Отпутовао сам. Море ме је примило огруто својом старом азурном кабиницом, палме су ми се поклонила као давном познанку. Уздрхтала срца повукао сам звонце на вратима украшеним лављим главама. Зачу се звека кључева исто као и пре годину дана и у вратима се појави она иста жена.

— Могу ли, молим, да говорим с Даницом? Нека важна ствар...

Просто сам је преклињао својим погледом, усретсредивши у њему сву своју вољу, као да сам је тиме хтео спречити да ми саопшти рђаву вест. Било је узалуд:

— Не станује више овде. Удала се и отселила у друго место.

— Удала се?

— Зар ви то не знате? Мислила сам да сте познаник породице. Па знате ли да је Даница оздравила? Оздравила, богме! Ништа вам ти лекари не знају. Просто се убише доказујући како, сиротица, неће никад стати на ноге, док одједном није наишао један који ју је зачас излечено. И она се, слатка моја, већ и удала. Ето, па онда верујте лекарима!

И врата се затворише.

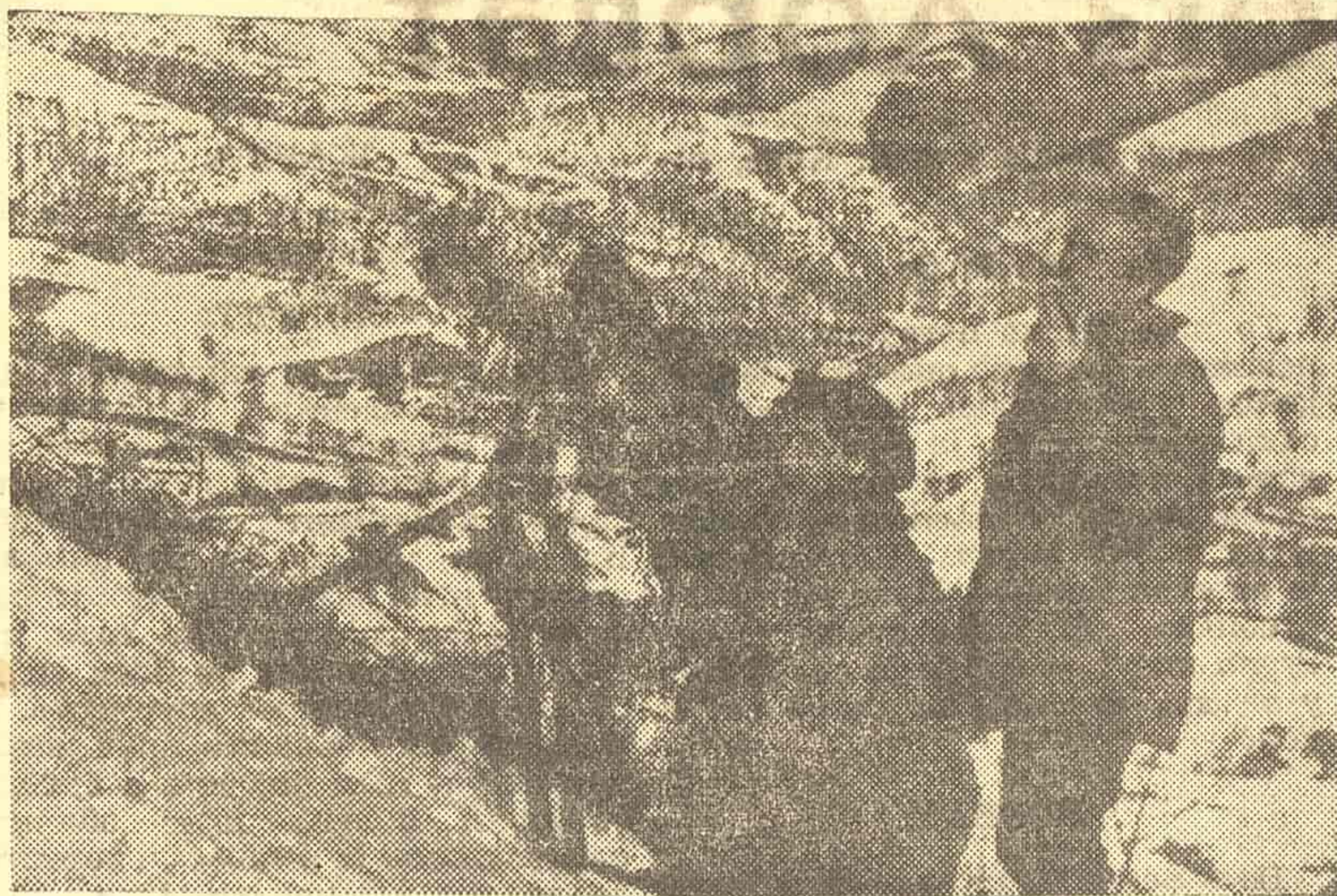
Тако се завршило. Заправо, није се ни завршило, само што нема наставка. Једном ћу, ко зна, можда опет позвонити на оним вратима и запитати за њену адресу. Та толике ствари сам још хтео да јој кажем!

ЛОЖЕФ ДЕБРЕЦЕНИ

ЗЕМЉА УСТАНАКА

По сценарију Панића — Сурепа режирали су филм
Вера и Љубиша Јоцић. Производња, Авала — филм

ЈЕДНО ПРЕСУДНО раздобље наше новије историје и читава једна генерација, оживљени су у филму „Земља устанака“. После неколико успешних пејзажа Србије, налазе потресне слике патњи и страдања поробљеног народа. Дух филма нас снажно покреће и од гледалаца ми постајемо учесници. Већ у почетку налазимо се у средшћу акције и заједно са личностима овога филма јуришамо у битке да би се на крају отвориле капије слободе, за које су и ове битке вођене.

СА СНИМАЊА ФИЛМА „ЗЕМЉА УСТАНАКА“

Од материјала који нам је оставила историја о Првом устанку могли су постати разни облици литерарног стварања, али за овакав филм, који је првенствено пластични подухват, то свакако није довољно. Па ипак, од неколико портрета, понеког цртежа, кадрова београдске тврђаве, збирке оружја и неког заосталог писма устаничких вођа, направљен је један ретко успео краткотражни филм. На нама је не да направљати о његовим вредностима, већ да их констатујемо.

Све секвенце повезују се у једну снажну целину, али она секвенца која описује битку на Мишару, или она у којој је дат сав замах устаничког рата, захваљујући монтажної анализи једне слике као да превазилази све остале.

Била је велика смелост у филму комбиновати статичне елементе са покретним а при томе не изгубити јединство стила! Веомачесто су визије, технички изведене као реконструкције, добијале потпуно нову вредност, захваљујући правом коришћењу филмског језика. Трикови, којих овде нема у малом броју, појачавају утисак динамике и пластичности, који је филму био неопходан да би основна идеја филма била јасно и снажно испрличана. Пред нама се неколико пута појављује исти портрет Карађорђа, али нам он увек на нов начин показује многобројне акције човека који је био душа устанака.

Филм „Земља устанака“ почиње патњама а завршава се Беле-кулом, као новим симболом страдања народа. Али то налази оправдања за оне капије слободе које се пред нама отварају.

Поједини документаристи на Западу у филмовима о уметности, узимају уметничка дела и дедукцијом растављају их на елементе од којих ће моћи да слободно компоују драму у времену, која је већ била ликовно одређена у простору. То је уствари онај исти метод кадриања који је неопходан у филму са глумцима.

Режиски метод Вере и Љубише Јоцић у овом филму потпуно је друге врсте: овде камера прелази преко уметничких дела и успут их оживљава, пошто је произвела утисак стварне акције, камера поново враћа оживљене елементе у целину од које су настали. Али то још није све, понекад се елементи наизменично смењују, као у сценама боја, стварајући утисак једне грандиозне битке и превазилазећи сликара који је створио слику.

Филм „Земља устанака“ је заиста смела комбинација ликовних и драмских елемената који се не би тако ставали у целину да није пронађен и одговарајући ритам, који је већ сам по себи драматичан, а без кога се филм не би могао ни замислити.

Ово је већ трећи филм Вере и Љубише Јоцић који показују изузетно прилагење делу и његово смело и ново решавање.

Скоро смо имали прилике да читамо у штампи чланаке о нашим изразитим документаристима. Међутим, међу познатим именима режисера документарног филма нигде нисмо прочитали имена Јоцићевих. Заиста, да ли ће се већ једном десити у нашој кинематографији да људи не омаловажавају оно за шта тврде да је вредност? Претерано хвалење или благи презир! Тешко се може утврдити шта је увјерљивије. Мора ли истина толико пута да буде неизверена?

ПРОБЛЕМИ ПРЕВОЂЕЊА

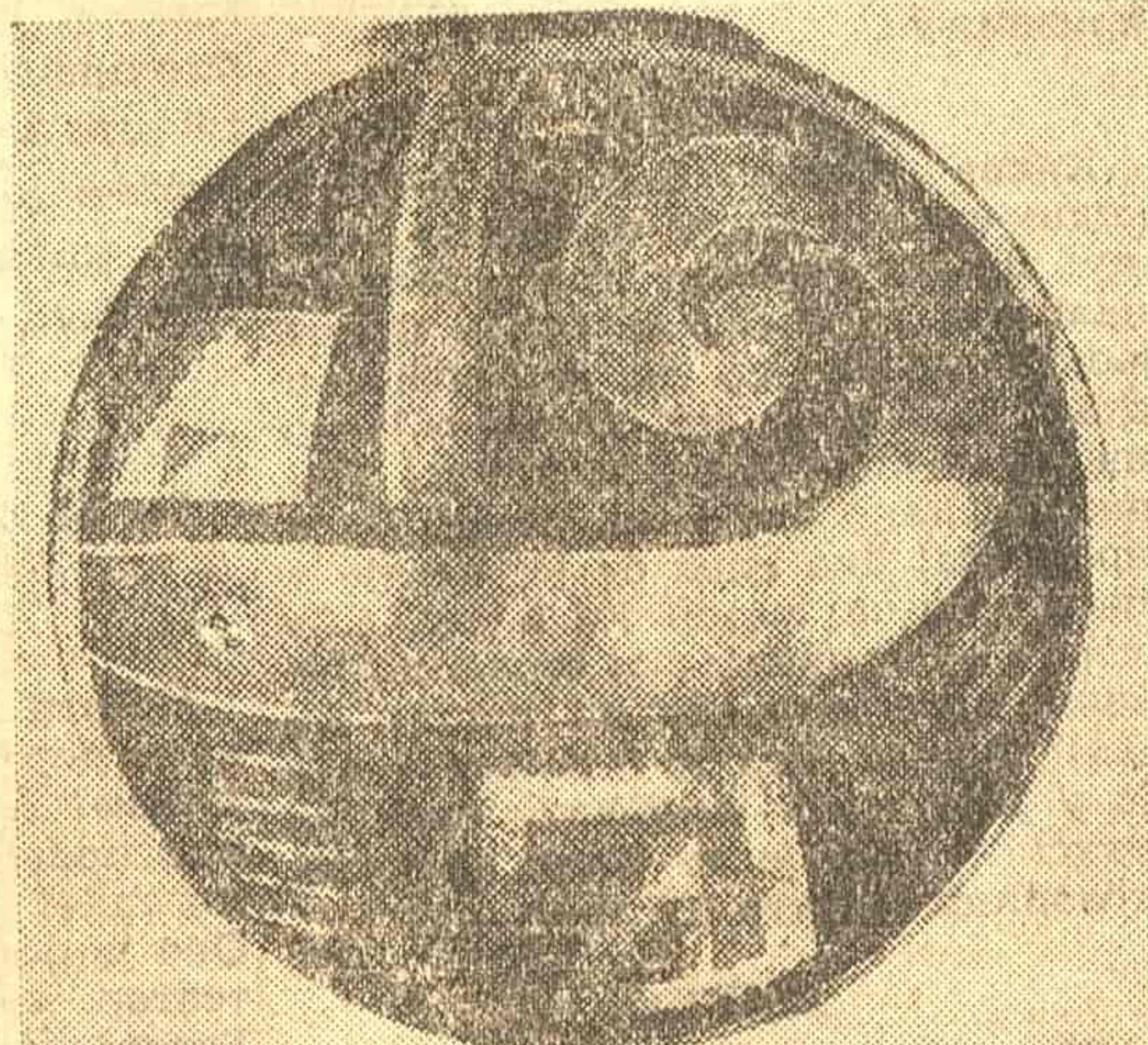
* Прешернове пјесме

(ПРЕПЈЕВ М. РАКОЧЕВИЋА, ИЗДАЊЕ „НАРОДНЕ КЊИГЕ“, ЦЕТИЊЕ, 1954)

○ Д СВИХ ПРЕПЈЕВА Прешернових пјесма* на српски језик овај Милана Ракочевића је најобимнији и најпотпунији. Ракочевић је препјевао читаво издање самог пјесника из 1847. Изоставио је Прешернов препис Биргерове „Леноре“ и једанаест од двадесет четири епиграма из овог издања, а из дошњих издања унео је сонет „Михи Кастилицу“. Треба одмах напоменути да овај препис Ракочевића није читав Прешерн. Напротив, као „Додатак пјесмама“ његовим остала је преведена око једна трећина (и пошто се изузму Прешернови преписи) Прешернове поезије свих врста. Истина, најбоље што је велики словеначки пјесник дао налази се у овом препису, али и у онемо непреведеном има такође поезије која је на истој висини, а неке су пјесме и карактеристичне по самог Прешерна и његово вријеме, на пр.: „Свети Сена“ „Думна и канаринац“, „Небеска процесција“, „Лепа Вида“, „Шмарна гора“, неколико сонета, епиграма итд.

Кад се упореди са оригиналом, а познаје се и оно што је раније преводено од Прешерна, Ракочевићев препис, поред недостатака, добива и у предности и у значају. Прво, он преноси вјерно скоро читав текст оригинала на наш језик, и са мало отступања преводи дословце, тако да често добивамо утисак како се од смисла, садржине и облика, много не губи. Истина, у најбољим Прешерновим поемама „Сонетом вијенцу“ и „Крштењу на Савици“, Ракочевић претвара једанаестерац оригинала у дванаестерац, што му није било потребно кад то не чини свуда и у другим сонетима и пјесмама оваквог размјера. У нашем језику су и један и други метар уобичајени, те је

* Словенци имају два преписа „Горског вијенца“, и то један послеријатни, а Црна Гора, као културни и братски узврат за то, први пут објављује највећег словеначког пјесника, и то у једном досад најпотпунијем препису. Још 1951 Ракочевић је понудио свој препис. Било је тешко око издавања. Промјенила су се два директора Народне књиге, а тек је трећи приступио објављивању Прешерна. Писац овог приказа се најжарче заузвимао, јер је први имао на преглед препис Ракочевића. Захваљујући подршци садашњег претседника Савјета за просвјету и културу Црне Горе, као и разумијевању директора Народне књиге, припрем је усвојен најзад.

ШАРЕ НА ШТИТУ (УЗ ЦЕНТРАЛНО-АМЕРИЧКИ МИТ О ПОСТАЊУ)

тревало остати доследан до краја. У препису има и ритамске разлике као и осјетне рапавости и грубости, јер је тешко пренијети исту поетску музику са словеначког на наш језик. Понекад баш та страна чини да се од оригинала удаљава. Покојном професору Кошутућу, великом знању рускога језика, поднио је једном неки књижевник три-четири пјесме Пушкина и Љермонтова у препису да их овај прегледа. „Добро си превео, али, синко, то су цомбе! Језик Пушкина и Љермонтова је сама музика, и то је тешко могуће пренијети на наш!“ Нешто слично добија се утисак и од Ракочевићевог преписа, нарочито у пјесмама гдје Прешерн има компликован облик и различит стих и размјер. Морао би бити велики мајстор у језику и стиху, а пјесник донекле раван Прешерну, па да учини сасвим блиским његов кристални и савршени стих нашем језику. Но, Ракочевић је мјестимично и у томе успио тако да осјетимо пјесниково надахнуће као из оригинала. Таква је, између осталих, пјесма „Моћ сјећања“:

— Сад је међ нама зид цврст и бескрајан,
из бездна сеже под небески трон;
но не спречава плам жеља ми тајан,
зато често сукне преко зида он.

Генијална Прешернова мисао и визија, Успон и високи напон његовог стиха у препису се пуном мјером осјећају. И „Морнар“ му је успио и по ритму, и смислу, и слику, као и поетској слици. Тако осјећено и осјећајно преписване су: „У спомен Валентина Водника“, „Храст“, донеке „У спомен Андрије Смоде“, „Остављена“, „Пјеснику“, „Веркин савјет“ итд. У пјесми „Студент“ модерно и данас савременом и слободнијем слику Прешерновом „Јутро-уро“ одговара „Јутро-љуго“. Тако је постигао и у пјесми „Јеврејка“ слику помоћу уношења специјалних црногорских израза:

— Мене учи љубав моја —
вољет људе сваког соја.

Сличних примјера постизавања успјелне форме има још. Није у складу са цијелином преписа што има ритамских отступања, ондје гдје није сасвим нужно, напр.: у пјесми „У спомен Матије Чопа“, шеснаестерац, петнаестерац, и четрнаестерац преводи се дуплим осмерцем. Овај стих је, истина, у Црној Гори најпознатији, али не одговара Прешерновим елегантним пјесмама. У пјесми „Предговор и поговор“ нешто је слично промијењен стих од петнаестераца на дванаестерац. Прву „Газелу“ требало је преписати као и остале, кад је иначе препис вјеран оригиналу, наоко не свуда у сликовима или у неким стиховима, гдје се од трнаестераца прави петнаестерац. У сонетима је промијењив и недоследан поступак, јер није свуда једнак метар оригиналу, мада су пјесме доста успјело преведене. Најслабији му је препис шестог „Сонета љубави“, иначе најдирљивије интимне Прешернове пјесме, иза које одмах настану „Сонетни вијенац“ и која најављује сву бурну његову личне несреће. Ракочевић се плаши да из оригинала слику „ноћ окончана“ за-

Хамлетова парафраза

(НАД ЈОРИКОВОМ ЛОБАЊОМ)

Остала је, мој Јариче, још кутија где су били
Закључани сви планови, сви рачуни и све скице
Будућности, снови маите изаткани к'о на свили,
Ташти понос, горде мисли и великих страсти клице,
Љубав, мржња, вера, сплетке, твоје шале, твоје зlobe,
— Цео свемир недокучни и лепоте и ругобе.
А сад? — Ништа! То је мета, то је конач нашег рада
И напора, жеља, труда — празна скриња пуна смрада!
Празна скриња
Где не тиња
Ни пламичак свести више,
Која зјапи помрчином што схватања наша брине,
Што и сама већ одвратно на ђубришту неком трули
С целим својим дивним светом од обмана равним нули.
Путниш? — Реци ко обара
Цео свет наш немилуце
И од њега вазда ствара
Ову беду, ове трице?
Путниш? — Реци ко нам краде
Наше благо, наше наде?
Нама треба наше крви
И зашто се она лије?
Реци ко нам гази, мрви,
— Точак неке вечне Правде и' небеске Индустије?

тросложних и четворосложних ријечи. Иначе Ракочевић, и то кад не треба, усваја неке изразе оригинала, па су неразумљиви, као „дречају“ (дрече), „женину“ (младожењки), „лијења“ (валда „лијена“) или убацује нејасно „алфавита“ (мјесто „старега копита“ — старог схватања).

— Новословаха школа се срдила
сваћа с људима старог алфавита.

а требало би уствари:
— Новословаха школа се прегача
љуго с људима старог схватања.

Има у „Пјесми о жељезници“, иначе вјерно преведеној, претпоследња строфа гдје је отступљено од смисла и прескочено низ имена:

— Повео бих жену своју,
кад бих пош'о на пут тај,
да свуд виде вјерност твоју,
не спрјечи л' нас — нараштај.

„Своју-твоју“ и не зна се коме се неко обраћа, а говори се о својој жени и њеној вјерности, а по овоме испада као да су два лица. Усто нагнута, ради стиха, оно „спрјечи“ (спријечи), што он иначе често ради. А строфа треба најближе овако да гласи:

— Рад бих да ми жена иде
у Беч, у Грац, у Трст тај,
да Краљице вјерност иде,
не смеје л' нам — прираштај.

„Прираштај“ (новорођенче) јасније је него „нараштај“, што значи општи појам „поколење“.

У препису има ријечи с покрајинским облицима („вишеце“ мјесто видјеше) и неправилних падежа („на-свјетски оста пир“ мјесто на сватском пиру, „у камен очаја“, мјесто: у камену очаја, исл.). Има и стихова које произвољно долазе, на што нема право кад у целини доследно преводи. Ако је поетско мјесто код Прешерна он га учини готово прозним:

— С осам сто круна награда за рад а треба:

— Двапут четиристо златника за рад

Ипак, осјећање језика код Ракочевића је готово увјек ванредно и он освјетљава свој препис често непознатим и сочнијим изразима, који у оваквом поетском арсеналу стичу своје пуно право.

Све ове примједбе су само добронамјерне напомене да Ракочевић своје друго издање поправи и употпуни, не само на мјестима гдје недостаје него и претпоставља осталих Прешернових пјесма, у чему ће он имати велике заслуге. Ако Ракочевић није свуда једнак, јер је било извјесних падова у преводу, он се у најзначајнијим пјесмама држи на висини свог преписивања према својој снази и замисли. То се осјећа нарочито у „Крштењу на Савици“, гдје је и Прешерн у „Уводу“ бољи, те и препис често тако дјелује.

На крају преписа Ракочевић је дао исцрпни коментар сваке пјесме који, уз аналитички есеј Видмаров на почетку, служи нашим читаоцима за боље упознавање Прешерна.

МИРКО БАЊЕВИЋ

* Има једно мјесто гдје је у Крштењу коректура испустила један стих (стр. 228 строфа 3). Мјесто убаченог стиха из наредне строфе — „Чртомире, срећни тебе срећа срета“ — треба: Ено Чртомир лаком лабом броди.

Домобрански сатник Алојз Хорват

(Наставак с прве стране)

концизношћу у форми дотјеране фразе лирских пасажа, дао познатије модерне прозе, која се већ афирмирала и освојила читаоца својом лирском прецизношћу. Управо квалитет емоционалности фактуре његових новела и приповиједака које су биле, прикладан облик да се причврсти тај психолошки метод обраде теме, омогућило је да се истакну суштинске и образовне егзистенције, које живе и умиру у часу кад им је најпотребније живјети да би дошли до свог циља.

Та одупина (лирски захваћена) значи само пишчеву креативну дубину, метафору кроз коју је сагледао свијет заплетен у безброј тањих и грубљих нити. У смислу једне социолошке анализе, Десничин психолошко-хисторијски темат може се свести на овај резиме: „Питање о смислу човјека истакнуто је захтјев грађанског човјека. Не може ли он позитивно одговорити на то питање, кад му живот не одговара смислу, а збиља је у супротности с мишљењем.

Све што му остаје на располагању само је патетички, али крхки хероизам прихваћања живота, таквог какав је, без потребе с лијева на десно. Једино само варљива јест нада, да ће га можда учинити сретним узалудни напор без туђења на судбину.

(В. Сутлић, „Погледи 53“ бр. 7 „Положај интелектуалца Запада и филозофија Албера Камуја“). Додуше Десничини јунаци још нису у потреби да живе „с лијева на десно“, они су само у почетку своје акције и функције у узалудном напору; финалност читавог њиховог трчкарања, прихваћања и размишљања завршава у свеопћој пасивној резингацији, у савршено сенилној осјећајности и дотрајалости.

На примјер новела „Посјета“ — која је била преведена на талијански, а објављена је први пут у београдској „Књижевности“, сарађена на једној универзалној психолошкој теми, на друштвеном осјећању живота и личне дужности и нагона,

заправо и нема своје наративне фабуле. Незин почетак могао би исто тако бити и у средини ширег композиционог захвата, а крај не значи и затворени оквир од којег се даље више никуд не може поћи. Он се отвара и шири и сви су пролази слободни, за све ликове који у њој учествују, али се заиста више нема куд и намеће се потреба да се замре, јер живот је даље празан и недостаје и најмање потребне снаге да се циљ оствари. Дакле психолошки гледано: то је један исјечак из шиклуса унутрашњег стања, одломак који значи само симболички детаљ, у коме се спознаје почетак и наследије крај, не само јединке већ и средине, не само средине већ и епохе.

И с тог становишта, хисторијско-психолошког, треба да се постави питање песимизма у Десничиној прози, којег наша критика није довољно разрадила, већ га је само површно и често пута криво наглашавала.

(Одломак из есеја)

ЧЕДО ПРИЦА

*

ИЗГУБЉЕНИ ЧОВЕК

Као онај доље у дворишту! Дође човјек у својој новој униформи, у новим меканим чизмама, у аутомобилу — матер му његову усташко-бојничку — а једно тана: пиф, и тотов је! А пуконик Пуцељски се даре на мене, да сам ја крив! А шта бих ја био крив! Из куће да се пуцало! Са прозора! А ја њему: каквог прозора! А мислим: јесам ли га ја звао да дође овамо? И сада да будем крив?! Нисам крив ни зато, што су му већ моји домобрани, с првим мраком, скинули чизме. Сада лежи и без чизама, а до поноћи ће га скинути до гола, крадљивци проклет! Да их све повјешам на борове овог парка, мислите ли, да бих сазнао тко му је од тих факина украо чизме? Древо букво бих сазнао! За њих је рат већ свршио: па кради, брате, куд стигнеш! А ноћас ће ми кидати у чопору! Не један по један, него у чопору! Видјет ћете, кидат ће! (Силази из своје „канцеларије“ и сада директно говори у наслоњач крај камини): А ви сте се премјестили са свог мјеста крај прозора? И нисте ништа видјели шта се у дворишту догодило? Но, пуцњаве сте чули! Преврнуо се у трен ока! — И то се мени мора догодити пред мојим генералом! Проклетство! — Господин генерал је питао за вас? Интересирио се за вашу евакуацију! Казао сам му, да сте изразили изричиту жељу да се са мном повучете! — Но, шта је? Шта сте занјемели? Зар вам је жао Мирковца? Ајде, молим вас... А тко вам је помогао да се пребаците од прозора овамо?

ЖАРКО:

(Као глас из фотеље): Била је Јалжа ту... Она је ту нешто попремала и дала ми вечеру...

ХОРВАТ:

А вечеру вам дала...? Господин генерал ће исто вечерати... Заповиједио је, да га овдје чекам, као да немам доље посла да не знам где ми глава стоји... Ако ниси тим барабама, тих задњих десет дана за петама, све ти покраду... То вам је увијек тако, кад ти наши проклети кумеки нашофају, да је крај близу. И Осамнаесте је тако било и Четрдесетипрве... увијек тако... — А знате ли ви, да ми се ни та ваша баба Јалжа ништа не свиђа? Ништа, богами! Она не вршља само по штали, и у магацину сам ту бабу данас нашао. И у подруму. Као да држимо у подруму вино! А шта тражи једна баба у магацину, питам ја вас? Требало би њој дати двадесетипет по голој, па бисмо одмах сазнали, матер јој њену! Нису тамо пицеки! А она мени: један мој пицеке је ту побјегао, а ја тражим пицеке! Господин генерал жели пицеке за вечеру! Брајди су то пицеки, знам ја, сви сада нешто траже, као да су изгубили, а краду лијево и десно, куд стигну. Па нек и краду ноћас, но крај муниције нек се не играју... Једна цигарета и ми смо сви у луфту без пропелера...

ЖАРКО:

Ви сте, сатниче, остали код оног плана минирања Мирковца, што сте ми га јучер код шаха разложрили...?

ХОРВАТ:

Већ десет дана је читав Мирковац минирао по том плану; ми заправо сједимо већ десет дана на баруту, драги мој! Сат послјије нашег одласка летјет ће ова кућа, да ни камен на камену не ће остати. Ако су већ случајно партизани у њој, то боље, хтио бих видјети оног шлосера у луфту, матер му његову цивилистичку! (Гледа кроз прозор): Да ми је само знати што онај Пуцељски копа под оном брезом? Још му се пријатељ није право ни смирио, а он одмах с лопатом под брезу. А сада копа и под фењером! А ја још наивно њему: ако желите ископати гроб, господине пуковничке, господину бојнику, могу вам моји људи помоћи! А он мени оштро: да ме враг носи и да не треба никога! Осоран тип! А докле моји људи дигли, господину бојнику чизме, али покопали га

још нису. (Гледа у ноћ): Копа, копа као махнит!

ЖАРКО:

То није тешко погодити што он ископава. Сигурно оно, због чега је дошао у Мирковац. Нисте ли ми сами причали да је прије годину дана Пејић овдје са својим усташама нешто прекопавао читаву једну ноћ у парку... Но, оно што је он тада закопао, Пуцељски сада откопава. „Љубавна писма то сигурно нису! — А тко је све стигао у та два аутомобила, прије сат и пол?

ХОРВАТ:

Пуцељски, Пејић, ако се за њега уопће може рећи да је стигао, генерал са женом... Да, и неку цуру је Пуцељски довео, у пелцу, праву мачку... Не баш мој укусу, ја вам волим жене од комада, са великим тврдим стражњицама... — Да, а како ви знате, да су стигла два аутомобила, значи, онда сте још били крај прозора, шта?

ЖАРКО:

Да, онда сам још био крај прозора... Било ми је зима, па сам умоллио Јалжу да ме пренесе...

ХОРВАТ:

Чудно, и нисте видјели шта се доље догодило... Видјели сте аутомобиле, а Пејића како се преврнуо нисте видјели...? С једном је ногом био још на папучици аута...

ЖАРКО:

Чуо сам само хице... Ви знате, да се без помоћи не могу ни дигнути са наслоњача... а сумњам да ћу икада научити, да се са штакама крећем... А како изгледа та жена?..

ХОРВАТ:

(У мислима): Каква жена? (Тражи нешто у ладници свог стола): Шта се и вама још увијек у глави врзу жене? Па шта бисте, овакав какав данас јесте, с њима? Жене воле само потпуне мушкарце! Јучер смо им још ми били у цијени, а данас, матер им њихову, већ чекају партизанске офицере, да им се објесе око врата! То су жене! — А, до врага, гдје је мој револвер? Ту у ладници сам га оставио...

ЖАРКО:

Па виси вам уз капут...

ХОРВАТ:

Богами, виси! Ја га ту нисам ставио... Хоћете ли и ви мало траварице? Шта? (Опет силази до камини): Знате, господине Жупане, ако ви и нисте више за цуре, ви сте ипак једини сретан човјек у овој мишловци... — Бр! Ваш је огавња! — Да, ви једини можете ипак некако бити сигурни да ћете дочекати сутрашњи дан, ако већ не на ногама, а оно на штакама... Не знам само кога врага сте хтјели да останете до краја овдје... Па господин генерал вам је преко мене дао још прејучер дозволу, да се можете вратити у град... И јучер сте још хтјели отићи све до часа кад сте сазнали да ће генерал још овамо свратити са пуковником Пуцељским и (у мислима) са бојником Пејићем... (Станка). Да, то сам вас већ код објода хтио питати, да ли сте ви били у Јасеновцу за вријеме Пејићевог режима...?

ЖАРКО:

Не...

ХОРВАТ:

Говори се, да је онда тамо било двоструко вруће! Он вам не би само кичму и ноге удешио, него и главу! Матер му његову бојничку! — Ипак нисте били паметни: могли сте се мирно извући из свега тога прије два дана — и мирна Босна! Ви нисте војник, па не морате заштићивати цесту по којој је сада већ бјеганија, као да сви имају папучицу на једном мјесту! И што се вас треба да тичу телефони који не раде, и ова проклета траварица? — Слушајте, да ли је баба Јалжа копала ту по моме столу? У ладници? Шта? Ја нисам ставио револвер на клин уз капут! И папири су у неред...?

ЖАРКО:

Што би та стара кокала? Та она није не зна читати...

ХОРВАТ:

Они, који данас ништа не знају, они су најопаснији... Мислите ли, да овај шлосер Брлек, који ме овдје већ годину дана зафркова, тај „друг командант“, нешто зна? Врага он зна, матер му цивилистичку, што је војска, што је рат! А ипак ће за неколико сати, сигурно до јутра, већ он бити овдје! Са својим ушљивим друговима. — И да се још повлачим пред њиховом регуларном војском, а брус, ја се морам повући пред обичним партизанима! И шта ми је користило да сам научио ратовати већ у првом свјетском рату? Фигу! Био сам и у Украјини, па што: обични сатник! Служио сам три државе као дисциплиниран војник, и што сам данас: сатник. А онај доље балавац, коме су чизме украли, до овог рата није ни барут примирио, па бојник. Пуцељски, обични цивилист, па пуковник! Свињарија! А вама, што су вама користиле школе? У Јасеновац су вас стрпали и да вас генерал није гледао у казалишту, вас више не би било. Но и сада, што сте? С тим ногама! Казалиште, збогом, за сва времена! Баш смо стока! Не знамо живјети! (Помоћно прегледава стол): Слушајте, ту мени фали план наше теренско-минске заштите! Ту је ипак нетко прчкао по тој мојој ладници!

ЖАРКО:

Наћи ћете га, — ви увијек нешто губите и налазите...

ХОРВАТ:

Нису то ваши изуми да се не могу наћи, то је папир! — Знате ли ви, да сам ја посљедња два тједна живио у сталном страху, одкад сте се ви почели бавити у својој соби оним вајим изумима? Глумац и игра се барутом! Цивилист! Чујем, да сте данас поручнику вратили оне гранате? Шта, покуси нису успјели? Нисте пронашли никакав нови „V“ 3? Ја сам вам одмах казао, да су то дјетињарије...

ЖАРКО:

Што мислите до колико сати ће они остати у Мирковцу...?

ХОРВАТ:

(Тражи међу својим папирима): Тко? А мислите господин генерал и Пуцељски! Па сигурно још један сат! Господин генерал још није вечерас, жели још и мени дати неке налоге, а видите и сами да Пуцељски још није престао копати... — Матер му његову, нема и нема!

ЖАРКО:

„Значи, још у девет сати бит ће овдје...”

ХОРВАТ:

Па бит ће и дуље... Сат послјије њих крећемо ми! Бит ћемо већ преко Сутле, кад ће све то одијети ђаво! Знате шта, сада је у аутомобилу Пуцељског једно мјесто слободно, он би вас могао пребацивати у Словенију. Ви сте и тако хтјели да вас се само пребаци до прве селачке куће...

ЖАРКО:

Мени се никада не жури... А гдје је одсјела она жена? Доље у приземљу...

ХОРВАТ:

Каква жена? Већ три мјесеца видим само ту стару цоприцу Јалжу! Да ми генерал није изразио наложио да треба да будем према њој пажљив, јер да она изврсно куха, ја бих је већ давно објесио на један бор. Тако, за украс! Видим ја, како она мене гледа. Баба проклета! Два сина су јој негдје у партизанима, матер јој њену, а ја морам бити према њој пажљив! Не знам само што сте ви нашли на њој? Човјек, кад је и класт и кад је у рату треба задржати некакав укусу! — Она је ту ипак прчкала, говорили ви што му драго...

ЖАРКО:

Мислим, жена, коју је довео Пуцељски...

ЦРТЕЖ

(уз Централно-амерички мит о поста: у)

*

ХОРВАТ:

А та вам не да мира... У приземљу је... (Устаје, отвара врата и виче): Ти, ту, домобран, одмах да си потражио ону бабу Јалжу! Да? И доводи је одмах овамо! Трком! (Затвара врата): Да, таква мачкица одговара баш цивилистичком укусу! Ми, војници, научени смо на јачу храну! То су Нијемци знали! Треба им признати. Рат нису знали добити, но јавне куће на фронту напунили су са бомба женама. Све саме тучне, бијеле цуре! То су знали! Их, да имам сада једну цуретину под рукама и да загнури главу у њена њедра, па да све заборавим?... Све! (Слабије): Све! — На мене се као на шмркваца дере један усташки пуковник у цивилу. И то пред мојим генералом! Матер му његову! Да сам ја крив, дере се! Балавац један цивилистички! Сједео је читав рат у канцеларији и сваки мјесец добивао унапређење! А ја, четири године у блату! И сада сам крив за један слијепи метак! И дере се на мене пред мојим подчињенима! И пред генералом! Ето, дотле смо дошли! Немам телефона, пијем траварицу, неки пуковнички цивилист се дере на мене, а нека ми баба краде планове из моје ладнице... (Скида револвер са зида и раствара га): Слушајте, богами, ту је нетко пуцао из мог револвера? Шта? (Прилази Жарку).

ЖАРКО:

Тко би пуцао, сатниче?

ХОРВАТ:

Слушајте, мени ће можда већ сутра скинути моје чизме — но данас још нисам потпуно глуп. Кажем, нетко је пуцао из мог револвера! И, то, два хица! — Што? Да онај доље, Пејић, у дворишту, и није погођен слијепим хицима? Што? Ви сте били код прозора, кажете, кад су аутомобили стигли...? Гледај, гледај, врага! Гдје сте ви то сједили крај прозора?

ЖАРКО:

Не будите смијешни, сатниче! Ваша ми сумња додуше ласка, но ја...

ХОРВАТ:

Ништа, ништа! Бабе и клласти цивили могу да буду у оваквим часовима врло опасни... Увијек треба човјек да буде скептичан и према глумцима и према пиротехничарима... Ту сте сједили, шта? Овдје! А прије мјесец дана још сте се преда мном хвалили, да сте одличан стријелац, премда никада нисте убили ништа што је било живо... — Слушајте, Жупане, три мјесеца ја сам с вама играо шах, био према вама човјек! И више него што ми је ваш заштитник, господин генерал, наложио... Зашто сте ми направили ту свињарију? Говорите! Зашто сте га убили?

ЖАРКО:

Ви се шалите, Хорват...

ХОРВАТ:

Ништа се ја не шалим! Он се на мене дерас као на балавца, разумијете? А он је, ђаво га однио, имао право да се дере... А не ћемо ми тако! Богами, не! Разумијете? Ово је рат, ово је команда, то није театар, матер вам вашу глумачку! Говорите!

МАРИЈАН МАТКОВИЋ

Бронзани сужањ

НОЋ ЈЕ. Иза тамних фасада, на којима је вријеме оставило патину, наред цесте, лежи глава Мештровићевог Гргура Нинског. Ноћ јужна. Љетна сплитска ноћ, а из ње, из царских зидова, гледа једна кротка сфинга. Све подсећа на антику, на стару времена, која су овуда немирно прошла. Кажу да је сфинга из времена Тутмоса II. Покрај ње су прошли Грци и нијесу је поломили, Турци са Кинса — и тада је остала. И Млечићи су је поштедјели. Сплитска звона — или ехо из ренесансних зидина... А црна бронзана глава Гргура на цести и чини се да људи покрај ње пролазе са страхопоштовањем. Остали дио кипа мајстора срећне руке, Гргуров труп, окован оклама. Тако без главе, не знам због чега, у мраку ми личи на посјеченог бога правде, који ћути и из пркоса и достојанства не тражи да му је врате раменима. Дјеца напућу покрај бронзане „жртве“ и као запрепаћена заћуте — сигурно не знају ни сама због чега. Једна рука тешка неколико квинтала стоји згрчена на цести. Онако немоћна и одвојена од тела чини се да ће сваки час некуд сама отићи да потражи мјесто и излог изнад пиједестала.

АНКА КРИЗМАНИЋ: ВРЛИЧКО КОЛО

Ова Мештровићева љепота, овај бронзани уклничник — 1941 стајао је на рубу пропасти, јер се на њ био испишио Бузеве Бастионици зарекавши се да ће бронзано Гргура, у облику топовских граната, послати на поклон партизанима Вицка Крстуловића. Није му то успјело. Када су Сплићани прозрели шта генерал намјерава, ноћу, крадомнице ушли су у труп бронзаном Гргуру, расковали га и кришом од талијанских покретних стража склонили испод сплитских водова.

Како су Сплићани испред генералових очију уграбили ову бронзану масу, а да је притом не оштете, и откуд им толико надања да ће Гргура рука усред Сплита поново стајати подигнуто — за дивљење је. (Мештровићу чини велику част то да му је с толиким ризику, између талијанских москета, народ Сплита отео и спасио ово вајарско ремек-дјело).

Грађом су крстариле страже, а ратна морнарица била усидрена иза Мармонтаве обале. Испод перистила, покрај Диоклецијанове ћелије, помрачене јужним маглама и скупштеним уфањем пука, Сплићани су свога Гргура вукли, а бронза је звечала испред светог Дуга солиског. По тијесницама улица заглављивао се ехо карабињерске цокуле.

Шетам се кроз меку сплитску ноћ и мислим о томе како су Сплићани спасили дјело умјетника, а однекуд, као из потсвијести, давно прочитани, враћају се Шилерови стихови да потпомогну објашњење тога прегалаштва:

„У очајању и невољи
Створ сваки свог се лаћа оружја.
Свом гонитељу јелен уморни
Врх показује оштрих рогова...“

Сад се поново усправља Мештровићев Гргур, још помало влажан од подрумске мемле и античких видина, али чим га роса обнажи и сагледа јужно сунце — оживјеће бронзани сужањ као да није ни тамновао. (Чуло да су га Сплићани поставили тамо гдје су рјеђи пролазници и гдје је уморитељније мјесто. Оваквој скульптуралној љепоти треба више свијетла и перспективе, гдје је визији шире и обилатије).

Испод Диоклецијанова храма, гдје је некада, XIII вијека, један папин легат, измишљао инквизиторска средства за уморство босанских богумила — сама сједи једна странкиња чудна и необична. Била је у неким панталонама које нијесу припадале ниједном кроју ни моди. Дуго је сједила непокретно. Имала је лице беспријемно ружно и као да је побјегла из луднице често је устајала и поново сједила. Не видјех је када се изгуби у мрак Диоклецијанове палате. Мало потраја и отуда изиђе и уморна сједи на један саркофаг. Заури главу као у несвјестичи. Коса јој се залепи за један зелени стуб. Учини ми се да ће тај час умријети ту покрај царевог Маузолеја. Покушаваша да заспи — помислих, тако је научила и добро јој је, али жена изненада нагло устане и пође с друге стране храма. Крену право на један аид и касно се присјети да се ту не може, па изнова сједи на једно позноантичко степениште. Подиже руке увис да одagna умор или несаницу, — можда обоје, а ја склоних очи на плочник перистила. Ту је свакако драже и занимљивије дочаравати физичара Далматинца Марка Антуна Доминиса. Доминис је одав-

де посматрао звијезде и нашао храбрости да папи у Риму учини на знање како мало држи до његовог католичког примата. Свети отац Урбан VIII није му то могао опростити, свеједно што је Доминис био надбискуп, већ га је са уживањем извукао из гроба и почетком XVII вијека спалио му кости. Било га је страх од тога праха па је наредио да се и он развије под вјетром изнад ријеке Тибра.

Овдје се историја увијек враћа човјеку. Потсеја га на минуло. На овим плочинама прије 140 година далматински највни јакобинац, пуковник Јуре Магучиновић, платио је главом покушај да смањи власт сплитској властели. Због те своје јакобинско-романтичне идеје прошао је још горе него надбискуп Доминис који је изучавао преламање свјетлости; сплитски аустрофили и попови прво су му одрезали главу, а онда је, онако крваву и страшну, набијену на колац провијели градским улицама веома церемонијално као убједљив доказ да је опасно борити се за слободу...

Пођох даље. На једном зиду, под завјесом мрака, једва прочитах да су комунисти Сплита, касне јесени 1941, под руководством Рада Кончара, ућукали фашистичку музику. Талијански „ратници“ имали су чудан обичај да дневно по неколико пута кроз Сплит прогаламе своју Бовинцу. Иза жупних инструмената, добоша и подигнутих труба ишла је чета фантерије

и тјерала Сплићане да римским поздравом поздрављају добошаре. Једног поподнева са заложеним трубама и флаутама на тротоару су лежали мртви глабеници. Избушени добоши котрљали су се низ цесту, а испод Марјана владала талијанска паника. Оклијевали су да сахране мртве, а настрадале трубе послали су у Рим као прилог богаћењу ратних трофеја.

Негдје у даљини један брод у мјешавини таме и воде рикну и провали поноћ. Неко се још кикотао на риви — закашњели љубавници ваљда нијесу имали потребе ни да послушу колико је сати.

Мени помрачи глава и Хрвојева Кула поче да се креће и распада као у причи о атомском бомбардовању. Пожељех да се изгубим пут Бачвица, или пут усамљеног перифериског сплитског свеца Јере, испод мрких чењепса на Марјану. Куда било — само некуд у ширину, гдје се ништа не мисли и не замара.

Свети Дујме опет задрма звоница, улице сасвим посташе пуста као да је сав град малочас немо мирио. Вратио се испод перистила да потражим хотел и поново спаљих ону странкињу како се шуња испод колонида као нека модерна баба Рога. Испред цркве свој завежљај спусти театрално као жртву, застале на царским вратима и поче да се крсти. Уморила се и сада не зна куда би.

МИРКО ВУЈАЧИЋ

ГЛАСОВИ ПРОШЛОСТИ

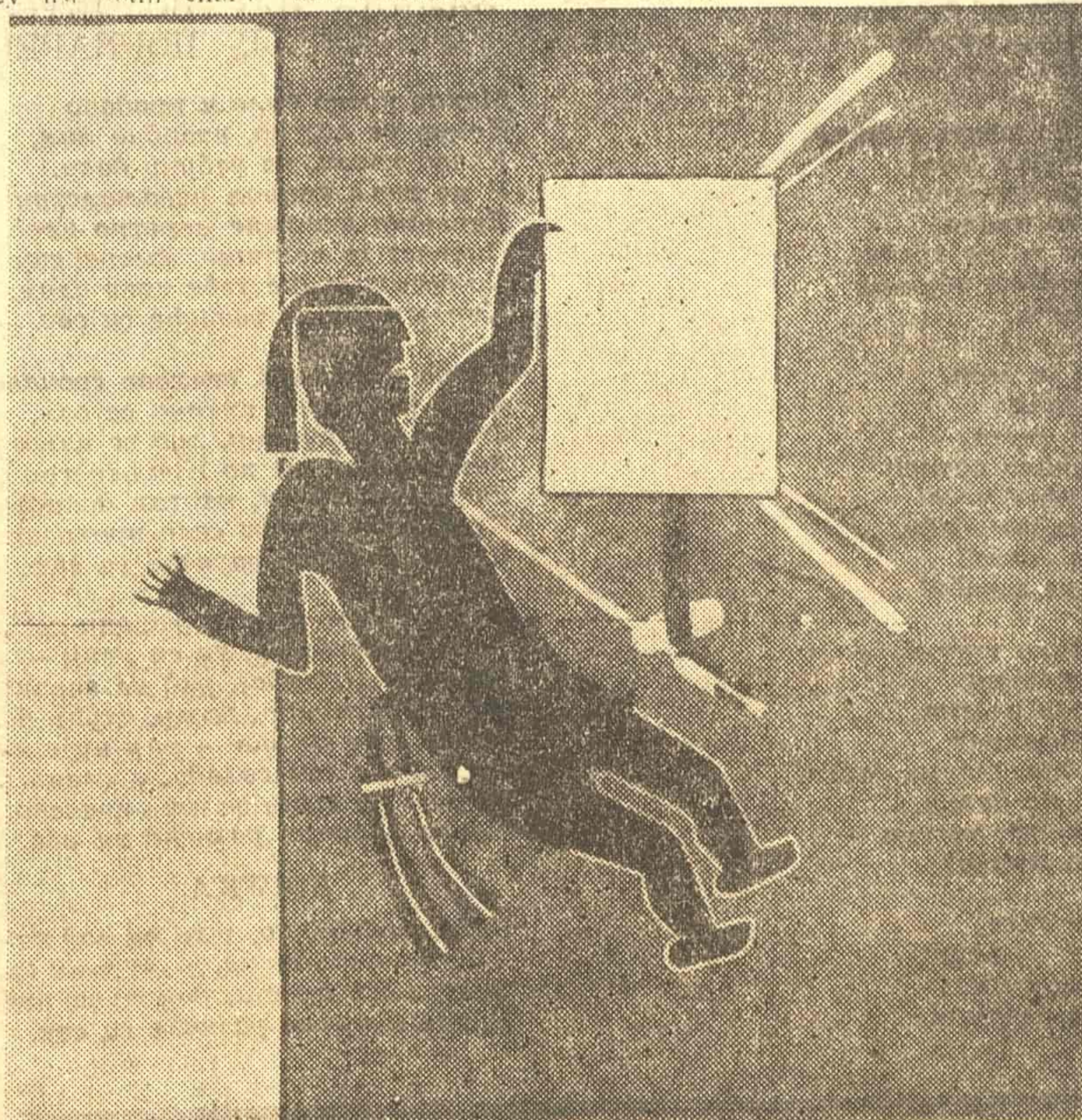
* Централно-амерички мит о постању

САМ ЈЕ БИО Тепеу, сам је био Гукумац, сам и окружен зеленилом и азуром. Све је било мук, све је било непокретно, све је било без даха. Постојала је само бескрајност неба, тишина и мир вода. Ниједна ствар није се везивала за другу ствар; ниједна ствар није имала равнотежу; ниједна ствар није могла да стоји усправно. Ло, био је сав тишина и неузнемиреност; био је сав мир и бесконачност. Онда, утонули у зеленилу и азуру, Тепеу и Гукумац размишљали су, разговарали се и договарали. А тада, они су постали свесни присутности онога који је Срце Неба, који је Хуракан. „Нека буде то и то“ дође реч Тепеу и Гукумацу. „Нека се воде повуку да би могла да постане земља. Нека очврсне земљина површина да би могло да се посеје. Нека се створе људска бића обдарена разумом, да би нас славили и поштовали“. „Земљо“, рекоше богови, и одмах настаде земља. Као огромни морски ракови планине су се узди-зале изнад вода. Шуме се указаше на планинама. Тада је Гукумац био испуњен радошћу. Он поздравља Хуракана, именујући знаке онога који је био Срце Неба — Скок Муње, Блесак Муње, Грмљавина. Земља би створена са својим планинама, равницама и долинама, реке су текле у својим коритима; семе би посејано у земљу.

Тада богови створише бића и дадоше им места у води, на земљи и у ваздуху. И начинише оне који су стајали усправно на две ноге, створише људе из влажне иловаче. Али ови људи од иловаче нису могли да покрећу своје главе, нису могли да се крећу по својој вољи, вид им је био мутан. Људи од иловаче могли

су да говоре али нису имали никаквог осећања за речи које су изговарали. Богови их разбише у комаде и више није било људи од иловаче на Земљи.

Онда су богови истесали људе од дрвета. Ови су говорили и могли су да се крећу по својој вољи. Богови су им дали снагу размишљања и

СТРЕЛАЦ (Североисточна Аризона)

БОЖИДАР КОВАЧЕВИЋ

Песма pilota

QUELLE EST CETTE ILE TRISTE
ET NOIRE? BAUDELAIRE

Висинама мисо лебди у слободи,
нестрпљиво хита испред пропелера,
докле чистим небом авион, лак, броди
ко анђо опијен од музике сфера.
Висинама мисо лебди у слободи,

Али доле ћути мрачна Земља стара
под очима нашим, сад, у ове дане.
Заман успомене њене чари бране,
све то души сету, а не жудњу, ствара.
Али доле ћути мрачна Земља стара.

Највиши врхуници постадоше ниски,
и Хем тајанствени, и Хелветске Горе...
Ко језеро мало чини нам се море,
баште палма хладе глечери им блиски.
Највиши врхуници постадоше ниски.

Мајко свих заноса још који се славе!
Гле, сени мудраца очајно се виђу
над рекама твојим и једнако биђу
мириси столећа и душе нам плаве.
Мајко свих заноса још који се славе!

Али доле ћути мрачна Земља стара
под очима нашим, сад, у ове дане.
Заман успомене њене чари бране,
све то души сету, а не радост, ствара.
Али доле ћути мрачна Земља стара.

Зашто? Реци, Мати, што си срца хунска,
што Фаусте рађаш да Атлине служе,
што ти извор сваки отровима куже
новембарски мрази и поднева јунска?
Зашто? Реци, Мати, што си срца хунска?

Прометеј? Луцифер? У чијој си моћи?
Ко ће да ти пошље гром атомски пламени,
да запали луче кад облаци тамни
застру твоје лице најмрачнијом ноћи?
Прометеј? Луцифер? У чијој си моћи?

Ах, како је мрачна ова Земља стара,
под очима нашим, сад, у ове дане.
Заман успомене њене чари бране,
све то души сету, а не радост, ствара.
Ах, како је мрачна ова Земља стара!

Психологија и музика

У Лондону су објављене две књиге са претензијом да унесу нешто више светлости у психологију музике. То су „Музика и уобразиља“ из пера композитора Аарона Копланда, и „Увод у психологију музике“, који је написао професор Г. Ревес.

Психологија музике је досад упосиљав читав низ различитих истраживачких техника — од физиолозије слуха до интроспекције емотивних стања при дејству музике. Она залази у подручје естетике јер оперише са чулним искуством, у подручје семантике (уколико се ради о значењу музике), и, најзад, у област креативне уобразиље. Ово последње је основна мистерија свих уметности, те би било претерано очекивати објашњење о томе шта се дешава у глави композиторовој. Али ни Копландова, ни Ревесова књига чак се не баве тим проблемом.

Професор Ревес посвећује једно не-

велико поглавље процесу стварања, али одмах диже руке, у очајању, пошто је дао површан приказ двеју теорија — једне, о томе да налажнуће долази из потсвести, и друге, да су његови извори у натприродном. Аарон Копланд од кога се као од композитора могло очекивати да ће нас снабдевати подацима из прве руке, пита се да ли се ишта може додати ономе што се већ зна о стваралачком акту. Па ипак, на неколико страница једног наче површног поглавља, он признаје читаву да инспирација долази из потсвести и да је „антигеза свести о себи“.

Лондонска критика назива Ревесову књигу „несистематском“ и неподесном за оне који стварно очекују да их та књига уведе у психологију музике и музичког стварања, и нарочито се ишчуђава над Ревесовим закључком да је музикалносно способност независна од функције слуха.

Имали срца ни крви. И када су богови гледали на њих, видјели су да су њихова лица укочена и безизразна. И богови су одлучили да униште расу људи од дрвета.

И тако су они пустили тешку и лепљиву кишу, она је падала дан и ноћ помрачнију земљу. Многи људи од дрвета удавили су се у потопу. А огромни слепи мишеви и сове нападали су их, кидајући им тела својим страшним кљуновима. Животиње велике и мале прождирале су их. Покушали су да уђу у пећине али су се пећине затварале пред њима.

Онда су богови створили људе од кукуруза. Ти људи су знали све ствари и ништа им није било непознато. „Ово није добро — рекоше богови једни другима — ово нису једноставна бића; они ће бити супарици нама који смо их створили“. Хуракан је пустио облак и замаглио вид људима. Њихов зид и њихов ум постали су тако мали и тако скучени као што је наш. Тада су уснули и за време сна биле су створене жене. Људи су познали жене и њихова срца била су задвојена.

Молили су Хуракана да да светлост јер није било Сунца на небу. И како се Сунце није појављивало, пошшли су ка месту које им је било знано као Место Сунчевог Рађања. Дошли су до обале мора али нису могли да пређу преко воде. Један међу њима стави штап у песак и вода се раздвоји те први људи пребоше. Дошли су до Места Сунчевог Рађања. Сунце је било мало и бледо, па ипак оно исуши мочваре и начини Земљу погоднијом за живот. А први људи који су извршили то дело — ослободили Сунце — нестали су без трага и гласа...

Велико забештање Франсоа Вијон

Преполи Станислава Винавера

РОНДО

Покој вечити Господе му дај,
И вечну светлост окађену миром,
Читавог живота располагај тај
Није целим чанком, ни целим тађиром.
Бријо: главу, брке, обрве, русвај!

Загуљен ко репа, сљуштена косиром,
Изгно га Неумол, у туђински крај,
И распалио га у пркно покширом,
Ипак је вриснуо: „Призив чиним, знај!“
Није баш рекао огменим макиром
Покој вечити Господе му дај.

* * *

БАЛАДА

О ГОСПАМА ПРЕЂАШЊИХ ВРЕМЕНА

Реците где је, у свега крају ком,
Пребајна Флора, та римска лепота.
Где је Тауда, наслада живота,
Где Архитијад, у блеску зрачном свом?
Где ли је Ехо са одзвоном вода
Кад мазно мами низ стрм обала брег,
Слутњом неземских, преслатких слобода
Ах где је Боже, где ли је лањски снег?

Где ли је часна Хелониза славна?
Кад мудри Абелар од ње би услишен,
Ушкочише њега, — мужкости би мишен,
И постригао се, после срама јавна.
Па где је она Краљица, што плени?
Буридана баца, као мртав тег!
И удавише га, у цакли, у Сени.
Ах где је Боже, где ли је лањски снег?

Где Бланша — сирена, у царкиту мамном,
Као љиљан бела; где Бјетрис кћи банска;
Берта грдонога; где грофица манска?
Харенбург — Алис, у заносу пламном?
Где ли је Јованка, која сунцем грану;
Енглеза се над њу наводи крвав спрег,
Спалише Лоренку у граду Руану
О Маријо Дјево где ли је лањски снег?

ПОРУКА

Кнеже, не распитуј, залудни су труди,
Где су све те госте кроз годишта бег,
Нек ти овај придев узбуркава груди:
Ах где је Боже, где ли је лањски снег?

* * *

ЖАЛ ЛЕПЕ ШЛЕМАРКЕ

Чини ми се да јој слушам болну цвиљу
Лепотице оне, некада Шлемарке,
Жалећи за добом у Лепоте криљу
Сама себи вели: „Авај болне варке
О старости грозна, старости, о гаде,
Што ме сруши тако, препадом и мучки,
Дође ми да смрћу све прекинем јаде
Па да се усмртим, закољем се вучки.“

Из руку ми узне господство — првенство
Да преда ме клоне мирјанин, и поп,
Ту власт ми је дало моје бајно женство
Падао пред њиме сваки као споп.
Макар се кајао — кајања сам сита:
Сваки је давао и капом и шаком
За оно једино, похлепан и лако,
Што данас презире и последња рита!

Многоме сам некад ускратила себе
За љубав једнога, коме сладих данке:
Превејанац сушти, запео: сам гребе,
С њим сам проводила луде радованке,
Волела сам њега, безмерно и сласно,
А с његове стране — милоште ни дропка,
На тепања моја — шта је пута прасно
Болео ме само због лове, због цвоњка!

Што ме год зостави, зар, да нешто труним,
Што маши ногом — љубав беше јача!
Да ме је натеро вучом да се струним
Па само да каже: „Доста тога плача,
Плакање преда мном ништа ти не вреди,
Цоки, заборава“ — сва се срећна збузим:
Жалосна утеза у сраму и бедн!

Елем, он премину, тридесет је лета,
Матора и седа ја таворим дане,
Шта то би од мене, о, за име свега,
На какве сам данас ниске спала гране!
Јао, куку! Кад се сад погледам нага!
Бедна, па чемерна, Ал ме живот збаби,
Ал сам усукана, где је бела снага?
Ситна, сасушена! Беснило ме зграби!

Шта би од тог чела, некад тако глатка,
Од косице плаве, од обрва кланица,
Од повија дивних, од погледа слатка,
Што је обарао самог преффриганца?
Нос где ми је складан — о прошлости, жарка!
Где малена увца, лица сјај, па данца,
Јаме — сметотворке, што залуде званица —
Па усташица она, о где су ми жарка?

Она плећа фина, и љупка и вита,
Па дугачке руке, па те шаке-скрајке,
Па мали сисићи, па та бедра сита,
Крепка, да подрже љубавне играјке!

МЕНТАР ФРАНСОА ВИЈОН (рођен у Паризу 1431, траг му се изгубио). Свршио најпре за магистра на Сорбони. Осуђиван и помилован. Више пута осуђен на вешала. Живот провео у „рђавом друштву“, али има и епизода из салона префекткиње Париза и са двора Шарла Орлеанског. Припадао је најопаснијем злочиначком друштву свога доба: „кокјарима“. Модерни песници омагтрају Вијона својим аутентичним третком. У лирским песмама, пуним сладострашћа, кајања и ироније, он слави похоту, саблазан и разблуду. Врани се и „бране га“ тиме: да је рођен у знаку Сатурна, и према томе да му је било суђено да буде злочинац. Његову тезу примио је Бодлер и назвао велике песнике: недима Сатурна, и проклетима.
Ниједан француски критичар није у стању да схвати како то: да је од безмерне француске лирике Средњег века остао само Вијон. Вијон је био преведен на српски и треба да издаје са опширним коментаром и предговором у издању „Братства и Јединства“, у преполи Станислава Винавера.

О, жалости моје, нешташнице рајке!
Бутине је снажне, бране од мушкића,
А гузови штите тајну непознајке!
У миљу вртића миље од чичића!

Чело смежурано, поседеле косе,
Седе су ми веће, око угашено,
А некад је знало сметом за пркосе,
Шта је трговаца њиме покошено!
Уши ландарају где падну, где зађу,
Нос вис и скривљен, лице смркло, ено!
Све увело, суво, од бога да нађу,
Уста — сама кожа, све ми догребено!

Лепота је људска ту сад исходиште!
Мишки, ко да нема, шаке сасвим криве,
Леђа ми грбава, само јадом тиште,
Систетине сасвим упале, зар живе?
Бутине су налик — ружноћом већ вриште.
На чичић, на рајску, ту човек да плуне,
Зар то да је бедро, не, то је бедриште,
Кобасице смркле, па још да су пуне!

Тако ми жалимо пређашња времена
Када се нађемо: маторе луцпрде,
Чуцимо у реду, све крај жене жена,
Тако нас некако као лопте скрде.
Уз вагрицу — изљушт од кудељке грде,
Грејемо се тако: час замре, час блесне,
С многим је тако, сви ће да потврде,
А биле смо некад и бајне и бесне.

* * *

ЕПИТАФ

у облику баладе коју је срочио Вијон за себе и своје другаре, очекујући да са њима буде обешен.

О људи о браћо што сте дошли наком,
Не терајте шегу, смилујте се на нас
Штранге нас заљубљено неумитни закон
Ал наше је јуче можда неком данас.
Месина је наша сад гоммила смећа
Дроњак све и ђубре, буђа, задах трули
А беше нам она сва брига, сва срећа;
Пет нас је ил шест је — нашто шеге ости:
Милост свом саздању, Христос, — Спас вам ули
Молте се од пакла да будемо прости.

Не презрите ниште, црототине суда,
Та закон је такав, а човек пун жуда,
И није свак уман, разбор слабо врица,
Извинте нас браћо, ми смо браћа — луда,
О не ругајте се, о имајте срца!
Син Марије Дјеве који распет грца
Нек вас опомене шта је судба худа
А нас нек сачува од огњене лости:
Дроњак сам до дроњка, све мртавац до мрца,
Молте се од пакла да будемо прости.

Киша нас жедерала, попила и спрала,
Сушило нас сунце, црни смо ко гар,
Сврака и гаврана што је земља дала
Кључала нас јата, сав им бесмо мар.
Ко напруга неки уבודом игала
Ми смо избодена, искљувана ствар.
Ветар тресе, шиба, он нам стрвно мошти,
Ми смо њему игра, подсмевка и шала,
Ветар нам клапара сасушене кости
Молте се од пакла да будемо прости.

ПОРУКА

О Исусе Кнеже, слави своју тврђњу,
Врховник си неба, ми — штрангини гости:
Сачувај нас огња, мани бес и срдњу,
А ви људи — браћо, не терајте спрдњу,
Молте се од пакла да будемо прости.

* * *

БАЛАДА НАРАВОУЧИТЕЛНА, ЗА ОНЕ КОЈИ ТЕРАЈУ ПОКВАРЕН ЖИВОТ

Макар носцо буле и продаво
Коцо се лажно, изводио лом,
Ковао новач, на забуну даво,
У не знам каквом невалјалству злом,
Лупешке вештине спретно испољаво:
Пропаст ти се пише, изгорећеш, гле,
Ко богохулника тебе чека слом:
Курве и крчме разнеће ти све.

Ударо у кимвал, стихове срчаво,
Лупо у ђемане, правио се сом,
Фруло у фрулицу, луд се измотаво,
Лакрдијо глуме по Краљевству свом,
Добијо на кегли, картом докартаво,
Кроз град и кроз село проносио сне:
Курве и крчме разнеће ти све.

Чувај се тог шљама, зареци се: „Јаво,
Теби се предајем, ти си мени — гроч.“
Ори, копај, рмбај, рад те васпитава,
Па коња тимари, мозгу, скући дом.
Који слова не зна — тим није липсаво,
Стрпљење лан свлада, и свако већ тле,
А ниси ли своју замуку спасава:
Курве и крчме разнеће ти све.

ПОРУКА

Ручо, прекоручо, што си год скућаво
Златовез, шитчице, — за њих су, зар не?
Однеси им места, док ниси пресавао —
Курве и крчме разнеће ти све.

АМАНЕТ

Смрти, жалост срце стеже
Јад и туга да га скроте:
Узе драгу! Што ме неже!
Дођи Смрти, и грозоте
Ти ме спаси. Сми ме жеже.
Снаге немам шта да свеже.
Смрти.

Бесмо једно, куд ум сеже:
Ми — два срца кад се сплоте.
Мој животе — неживоте!
Смрти!

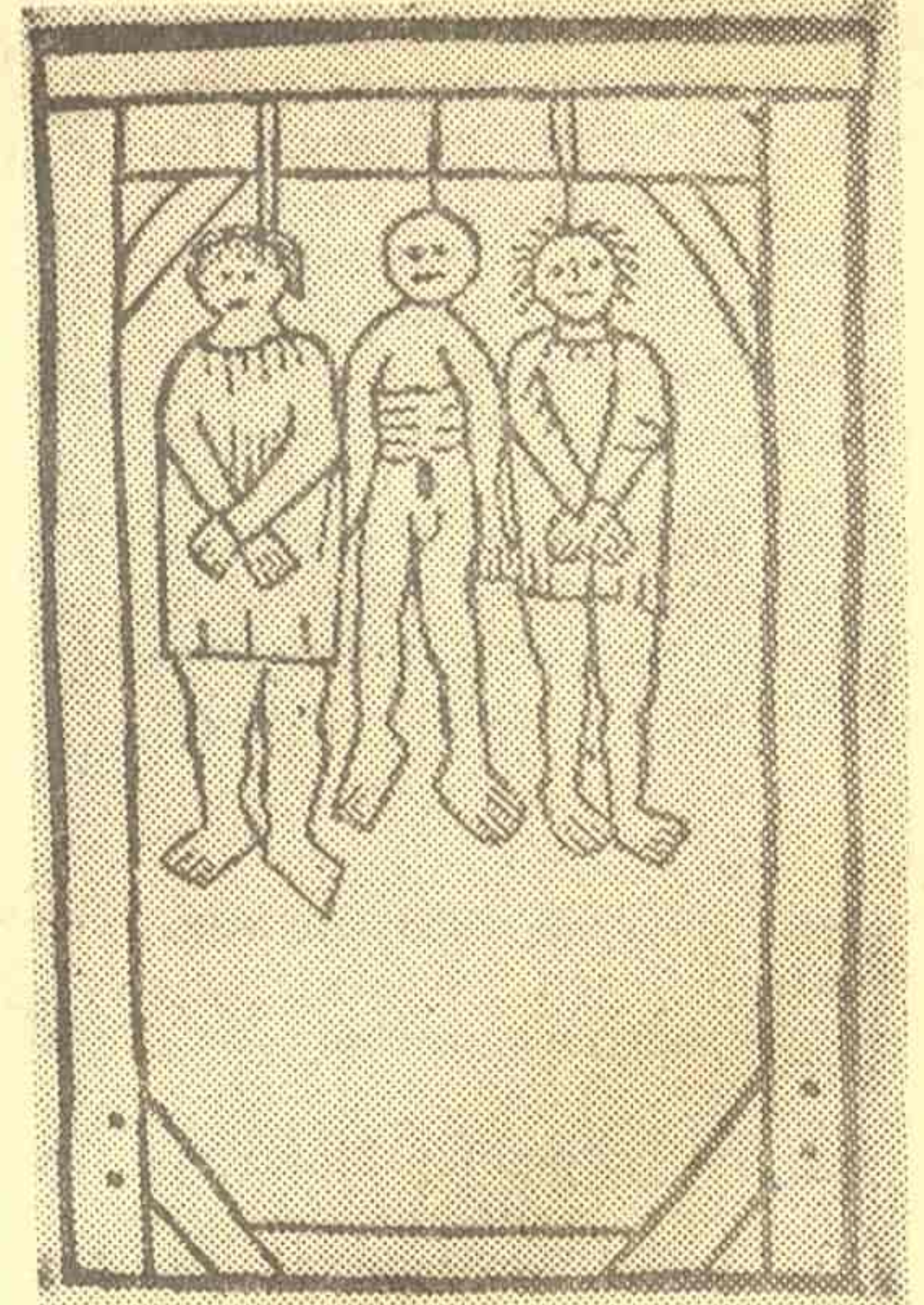
* * *

РОНДЕЛ

Из затвора смртоносна
Где ми живот беше јад
Срећо црна, срећо злосна,
Срећо моја болна, росна,
— У носу ми душа сад —
Ти ме сатре, зла, пакосна:
Ја се вратић.

Ако хоћеш, немилосна,
Опет да ме вија гад,
Више воли душа посна
Небу ићи, инокосна:
Да се смирим ја сам рад.
Смрти!

* * *

ИЛУСТРАЦИЈЕ НА ОВОЈ СТРАНИ ИЗ ЈЕДНОГ ОРИГИНАЛНОГ ИЗДАЊА ПЕСАМА ФРАНСОА ВИЈОНА

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

УРЕЂУЈЕ
РЕДАКЦИСКИ КОЛЕГИЈУМ
Ото Бишковић Мерин, Александар
Вучо, Слободан Галогожа, Вели-
бор Гилиговић, Радомир Констан-
тиновић, Душан Матић, Танаси-
је Младеновић, Буза Радовић и
Ристо Тошовић (одговорни
уредник)

УРЕДНИШТВО
Француска 7, тел. 21-000
АДМИНИСТРАЦИЈА
Француска 7, пошт. факс 133

Претплата за годину Дин. 900,
поједино примерак Дин. 20, Број
чековног рачуна 102—Т—208

Лист излази сваког четвртка
РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ